

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Věra Šmoldová

**Vybrané metody zooterapie a jejich využití
v sociální práci**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Krylová, Ph.D.

2010

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Podpis autora práce

Zde bych chtěla poděkovat nejen své vedoucí práce Mgr. Hance Krylové, Ph.D. za podnětné vedení práce, ale také zaměstnancům o.p.s. Credo za nahlédnutí do hipoterapie a Monice Halamkové a Lence Slámové za to, že mi umožnily pozorování při jejich canisterapeutických hodinách.

Obsah

ÚVOD	4
1 ZOOTERAPIE	6
1.1 Terminologie zooterapie	6
1.2 Historie zooterapie a její současný stav.....	9
1.3 Metody zooterapie	11
1.3.1 <i>Formy zooterapie využívané v rámci AAA, AAT, AAE.....</i>	<i>13</i>
1.4 Canisterapie	16
1.4.1 <i>Terminologie a účastníci canisterapie</i>	<i>16</i>
1.4.2 <i>Vliv canisterapie na člověka</i>	<i>19</i>
1.5 Hipoterapie	21
1.5.1 <i>Léčebné využití koně – základní pojmy</i>	<i>21</i>
1.5.2 <i>Hipoterapeutický tým</i>	<i>26</i>
1.5.3 <i>Vliv hipoterapie na člověka.....</i>	<i>27</i>
1.6 Jiné druhy zooterapie.....	29
2 SOCIÁLNÍ PRÁCE A	33
SOCIÁLNÍ SLUŽBY	33
2.1 Sociální práce.....	34
2.1.1 <i>Metody sociální práce</i>	<i>34</i>
2.1.2 <i>Úrovně sociální práce</i>	<i>35</i>
2.1.3 <i>Sociální pracovník jako zoterapeut.....</i>	<i>36</i>
2.2 Sociální služby	37
2.2.1 <i>Realizace zooterapie v rámci sociálních služeb</i>	<i>39</i>
2.2.1.1 <i>Zooterapie v zařízení sociálních služeb</i>	<i>40</i>
2.2.1.1.1 <i>Schéma postupu pro zahájení zooterapie</i>	<i>42</i>
2.2.1.2 <i>Cílové skupiny pro využití zooterapie</i>	<i>45</i>
2.2.1.2.1 <i>Dítě a zooterapie</i>	<i>46</i>
2.2.1.2.2 <i>Starý člověk a zooterapie</i>	<i>47</i>
2.2.1.2.3 <i>Zdravotně postižení a zooterapie</i>	<i>48</i>

3 PRAKTICKÉ VYUŽITÍ CANISTERAPIE A HIPOTERAPIE U DĚTÍ S AUTISMEM	56
3.1 Autismus.....	56
3.1.1 <i>Příznaky.....</i>	<i>57</i>
3.1.2 <i>Léčebné postupy</i>	<i>61</i>
3.1.2.1 Canisterapie u dětí s autismem.....	62
3.1.2.2 Hipoterapie u dětí s autismem.....	69
ZÁVĚR.....	73
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	74
POUŽITÉ ZDROJE A LITERATURA	75
PŘÍLOHA	77
<i>Základní minima pro uchazeče o post canisasistenta/canisterapeuta</i>	<i>77</i>

Motto:

„Člověk má úžasnou schopnost hovořit, ale většina z toho, co říká, je prázdná a klamná. Zvířata jí mají méně, ale to málo, co sdělují, je užitečné a pravdivé. A je lepší malá a pravdivá věc, než obrovská faleš.“

Leonardo Da Vinci

ÚVOD

Zooterapie je léčebná podpůrná metoda využívající kontaktu zvířete a člověka. Tato metoda se již stala součástí ucelené rehabilitace a některá zařízení ji také využívají v rámci sociální služby. Zooterapie se v České republice začala rozvíjet po roce 1989 a od té doby prošla značným vývojem.

Se zooterapií jsem se poprvé setkala na své průběžné praxi ve druhém ročníku studia na CARITAS VOŠ sociální Olomouc. Praxi jsem absolvovala v rehabilitační třídě pro děti s autismem v zařízení o.p.s. Credo. Jedná se o školské zařízení, ve kterém jsou vzděláváni žáci s autismem a kombinovanými vadami. Toto zařízení v rámci svých rehabilitačních aktivit využívá i dvou zooterapií a to především canisterapie a hipoterapie, které realizuje také ve spolupráci s o.s. Jitro. Obě tyto zooterapie mě velmi zaujaly a začala jsem se o ně více zajímat.

Jako cíl své práce jsem si stanovila popsat vybrané metody zooterapie zejména hipoterapie a canisterapie a zaměřit se na jejich význam v sociální práci v rámci sociálních služeb. Tyto dvě zooterapie jsem vybrala z toho důvodu, že jsou nejčastějšími metodami využití léčebného působení zvířete na člověka jak v České republice, tak ve světě a mám s nimi osobní zkušenost. Na závěr popíšu praktickou zkušenost s hipoterapií a canisterapií u dětí s autismem.

Ve své práci jsem používala především metodu analýzy dostupných zdrojů a literatury. Dále jsem se zaměřila na rozhovory s odborníky, věnující se této problematice a na svou praktickou zkušenost. Při psaní práce jsem čerpala především ze sborníků a literatury o zooterapii obecně, a také o canisterapii, a hipoterapii. Také jsme se zaměřila na literaturu věnující se problematice dětí s autismem a také sociální práci. Mým hlavním zdrojem byl zákon o sociálních službách a také internetové stránky sdružení věnující se zooterapii..

V jednotlivých kapitolách se zabývám problematikou zooterapie obecně a dále již konkrétními vybranými zooterapiemi a to především canisterapií a hipoterapií a jejich využitím v sociální práci především v rámci sociálních služeb. Závěrečná kapitola se zaměřuje na popis praktického využití canisterapie a hipoterapie u dětí s autismem. Tato cílová skupina je mi velmi blízkou a proto jsem se zaměřila právě na ni.

Součástí této bakalářské práce je příloha. Jedná se o základní minima uchazeče o post canisasistenta/canisterapeuta.

1 ZOOTERAPIE

V této kapitole se zabývám terminologií zooterapie, její historií a současným vývojem. V další části jsou uvedeny a rozebrány metody zooterapie a formy, kterých je v souvislosti s těmito metodami využíváno. Další podkapitoly jsou věnovány již vybraným zoterapiím tedy canisterapii a hipoterapii.

Zvířata mají v životě člověka nezastupitelné místo. Pozitivního působení zvířete na člověka je využíváno terapeuticky. Zooterapie má již více než dvacetipětiletou tradici v USA a i u nás se dostává do popředí zájmů odborníků. Nutnost pečovat o zvíře vytváří pro člověka pocit potřebnosti a přispívá k vytvoření motivace ke kvalitnějšímu životu. Zvíře také může nahrazovat chybějící rodinné vztahy. Navozování kladných emocí při péči o zvíře výrazně přispívá k úspěchu ostatních léčebných procesů. Zooterapie se tak stává součástí komplexní léčby.¹

1.1 Terminologie zooterapie

V některých publikacích se také můžeme setkat s pojmem animoterapie nebo animal terapie, které však mají stejný význam jako zooterapie.

Freemanová definuje zoterapii jako „pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka“.²

¹ Srov. Sborník příspěvků – Mezinárodní seminář o zoterapiích k tvorbě metodiky ze dne 25. – 27. 6. 2004 v Brně, Brno, 2004, s. 51

² Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 30

Lacinová³ pojímá zooterapii jako „souhrnný termín pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem.“

Nerandžič chápe zooterapii jako „obor, jenž využívá zvíře jako spoluterapeuta. Zvíře je prostředníkem (nikoli cílem), člověk je terapeutem.“⁴

Zooterapie je tedy metodou, která může přispívat u klientů ke zlepšení paměti, motoriky, komunikace nebo zmírnění stresu. Zvíře může pro klienta znamenat mnoho. Může pro klienta zprostředkovat komunikaci nebo mu může pomoci od fyzických bolestí (např. od ztuhnutí svalstva). Vždy je ale třeba brát v úvahu, že o tom, kdy a jak bude využita přítomnost zvířete k léčebnému působení, rozhoduje zooterapeut.⁵

Zooterapie je široký pojem. Můžeme si pod ním představit jak chovatele psů, který dochází do domova pro seniory a léčebným pozitivním působením svého psa uvolňuje seniorům křeče, nebo také učitele biologie, pod jehož vedením jeho třída chová např. hlodavce.⁶

³ In Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 31

⁴ Kol. autorů, *Pravda o zooterapii*. sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2003, s. 9

⁵ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 30

⁶ Srov. tamtéž

Velemínský⁷ tedy pro snadnější pochopení zooterapie a pro její vydefinování stanovil 10 základních kritérií.

Kritérium 1 – zvířecí druh: kůň (hiporehabilitace), pes (canisterapie), kočka (felinoterapie), drobná domácí zvířata, hospodářská zvířata, volně žijící zvířata, exotická zvířata, nebo jejich kombinace

Kritérium 2 – metoda zooterapie: aktivity za pomoci zvířat (AAA), terapie za pomoci zvířat (AAT), vzdělávání za pomoci zvířat (AAE), krizová intervence za pomoci zvířat (AACR) případně jejich kombinace

Kritérium 3 – forma zooterapie: návštěvní program, jednorázové aktivity, pobytový program, rezidentní forma, zásah krizové intervence, nebo jejich kombinace

Kritérium 4 – účastníci: samostatná práce, nebo spolupráce několika zooterapeutických týmů

Kritérium 5 – složení pracovní jednotky: zvíře-zooterapeut-klient nebo zvíře-zooterapeut-klient-personál

Kritérium 6 – počet zvířat: zooterapeut-jedno zvíře nebo zooterapeut a více zvířat

Kritérium 7 – počet klientů: individuální zoterapie, skupinová zoterapie

Kritérium 8 – analýza cílové skupiny: analýza dle věku, pohlaví, diagnózy, vzdělání, vnímání role zvířete ve společnosti

Kritérium 9 – analýza zdravotního stavu: zdravý, dočasně nemocný, v rehabilitaci, zdravotně postižený (různé stupně a kombinace), se specifickými poruchami, dlouhodobě nemocný, umírající apod.

Kritérium 10 – analýza sociálních vazeb a dynamiky prostředí: izolovaný, osamělý, v rodinném prostředí, v zařízení, v azylovém prostředí, v ohrožení apod.

Teprve na základě těchto kritérií je možné uvažovat o konkrétních postupech při praktikování zooterapie. Každý zooterapeut však různé techniky a pomůcky využívá především v závislosti na své odbornosti a na povaze a schopnostech zvířete.⁸

⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 30-31

⁸ Srov. tamtéž, s. 31

1.2 Historie zooterapie a její současný stav

Počátky zooterapie nalézáme již před mnoha tisíci lety. Už ve starém Řecku věděli o pozitivním působení zvířat na lidský organismus. První dokumentované použití zvířat jakožto doplňkové léčebné metody můžeme nalézt už **v 9. století** v Belgii. Zooterapie jak ji známe dnes, nastoupila až v 18. století. Existovaly však již tehdy kliniky, kde se používali králíci a drůbež, jako nástroj terapie a pomáhali zvýšit sebekontrolu a přijmout odpovědnost.⁹

V 19. století vzniklo v Německu centrum pro epileptiky, které již od svého počátku využívalo léčebného působení slin psů, koček, ovcí, koz a koní. Toto zařízení funguje dodnes. První použití zvířat v nemocnicích bylo zaznamenáno v USA, kde se zvířata používala v nemocnicích a byly to především psy. V Evropě bylo r. 1966 založeno rehabilitační centrum pro zdravotně postižené, kde se vedle fyzioterapie stali součástí léčebného systému také koně a psi.¹⁰

V době nástupu moderních technologií se začalo zkoumat terapeutické působení zvířat na člověka. Mohutným impulsem k vývoji zooterapie byla pozitivní terapeutická zjištění amerického psychiatra B. Levinsona..¹¹

B. Levinson je tedy považován za prvotního zakladatele zooterapie.

⁹ Srov. Zooterapie [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno [cit 2010-04-27]. Dostupný na: <http://www.iczahrada.cz/terapie/zooterapie.htm>

¹⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 28

¹¹ Srov. *Pravda o zooterapii*. Sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích, 2003. s. 6

V roce **1992** vznikla mezinárodní asociace IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organisations), která se zabývá výzkumem i praktickou aplikací aktivity se zvířaty a každé tři roky pořádá celosvětovou konferenci. Česká republika je jejím členem od roku 1995. Praktická aplikace zooterapie se rozšiřuje především formou návštěvního programu (podrobněji dále), který se rozšiřuje do domovů důchodců, věznic, škol nebo psychiatrických zařízení. V souvislosti se zoterapií také začínají vznikat různé spolky, které se rozšiřují především v evropských zemích (např. Německo, Anglie, Dánsko, Holandsko i Česká republika).¹²

Začínají také vznikat různé organizace, které podporují praktikování zooterapie. V České republice se jedná se např. o Canisterapeutickou asociaci, nebo o Českou hiporehabilitační společnost, hipoterapie je také akceptována Ministerstvem zdravotnictví a je také částečně hrazena zdravotní pojišťovnou. Zoterapií se také začíná zabývat více odborníků, kteří vydávají tematické publikace a pořádají odborné semináře (např. Robinson, Galajdová, Nerandžič). Vznikají nové „zoterapeutické organizace“ a začíná přibývat výzkumných i jiných prací na toto téma. V České republice také začínají na některých univerzitách (např. Masarykova univerzita, Karlova univerzita) vznikat studijní programy věnující se zoterapii.¹³

¹² Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zoterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 28-29

¹³ tamtéž, s. 32

1.3 Metody zooterapie

V následující části si představíme metody, které jsou v zooterapii využívány.

AAA – Animal Assisted Activities (dále jen AAA) - tedy *aktivita za pomoci zvířat*.

Při této metodě je užíváno přirozeného kontaktu zvířete a klienta. Tato metoda je především zaměřena na rozvoj sociálních dovedností klienta. Jejím cílem je např. zlepšení komunikace, motivace, ale i zbavení stresu či uzavřenosti.¹⁴

Hlavním cílem AAA je obecná aktivizace klienta. Nejčastější zařízení, které využívají této formy zooterapie, jsou zařízení sociálních služeb a také školská zařízení. Typickými technikami je hlazení zvířete, péče o zvíře a přirozené procvičování komunikace a paměti.¹⁵

Další metodou zooterapie je **AAT – Animal Assisted Therapy** (dále jen AAT) - *terapie za pomoci zvířat*. Tato metoda je zaměřena především na zlepšení psychického a fyzického stavu klienta

U této metody většinou cíle definuje personál, který je obeznámen s léčbou klienta. Cíle jsou však vždy individuálně stanoveny tak, aby podporovaly rozvoj konkrétních dovedností. Hlavním cílem je však podpora procesu léčby a rehabilitace u klienta. Většinou se tato metoda používá u osob s tělesným, mentálním či kombinovaným postižením, u dlouhodobě nemocných nebo u lidí v rekonvalescenci. Základními technikami jsou polohování, hry pro rozvoj motoriky a sociálních dovedností, hlazení a péče o zvíře, cílené zlepšování komunikace, orientace, paměti, řeči a kognitivních funkcí.¹⁶

¹⁴ Srov. CANTES o.s. skupina Brno [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno [cit 2010-04-27]. Dostupný na: http://cantesbrno.melite.cz/?page_id=104

¹⁵ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 32-33

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 33-34

AAE – Animal Assisted Education (dále jen AAE) - vzdělávání za pomoci zvířat.

Tato metoda je zaměřena na zlepšení výchovy, vzdělávání a sociálních dovedností klienta.

Cíle AAE ve většině případů definuje personál ve spolupráci se zooterapeutem. Cíle bývají většinou stanoveny pro skupinu klientů (forma přednášek, besed) nebo individuálně u klientů se specifickými poruchami učení, výchovnými problémy nebo jinými specifickými potřebami. Hlavním cílem je však zvýšit motivaci k učení a osobnostnímu rozvoji. Nejčastějšími klienty jsou tedy osoby se specifickými poruchami učení, chování nebo komunikace. Další skupinou mohou být např. studenti běžných škol, ve kterých je výuka zaměřována na vztahy lidí a zvířat, biologii, téma psí pomoci postiženým nebo motivaci k zodpovědnosti. Mezi typické techniky metody AAE můžeme zařadit předávání informací zábavnou formou a názornou ukázkou, využití zvířete jako prostředníka pro výuku, hry pro rozvoj motoriky, komunikace, motivace a péče o zvíře.¹⁷

AACR – Animal Assisted Crisis Response (dále jen AACR) - krizová intervence za pomoci zvířat. Jedná se o metodu, která využívá přítomnosti zvířete a člověka, který se ocitl v krizové situaci. Je zaměřena především na okamžité zlepšení psychického a zdravotního stavu klienta.

Náplň činnosti této metody ovlivňuje především momentální krizová situace. Cíle ve většině případů definuje zoterapeut popřípadě pracovník krizové intervence. Tyto cíle se vytváří na základě aktuální potřeby klientů a jsou značně individuální. Nejčastější klientelou jsou oběti katastrof nebo oběti násilí a jejich příbuzní. Dále jsou to osoby, které byly evakuované mimo svůj domov a také pracovníci záchranných týmů a dobrovolníci pomáhající s odstraňováním škod po katastrofě. Mezi typické techniky můžeme zařadit psychologické metody, empatii, motivaci ke komunikaci a interakci, hlazení. Zoterapeut může mít také připraven batoh s hračkami pro děti, které postihla katastrofa.¹⁸

¹⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 34-35

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 35

Každé zvíře je jedinečné a má právo na své individuální chování. Proto může při těchto metodách dojít k problémům. Můžeme sem zařadit například strach klienta ze zvířete, konflikty s hygienickou službou, popř. může dojít k technickým problémům, problémy se spolubydlíci (rodina, sousedé), alergie, které mohou nastat jak u klientů, tak u členů rodiny, finanční problémy (krmení, veterinární ošetření apod.), odborné a personální problémy nebo nerespektování zvířete ze strany majitele. Na druhou stranu je zde také třeba zmínit některé kladné stránky, mezi které bezesporu patří ovlivnění majitele ze strany zvířete, dosažení zlepšení zdravotního stavu klienta nenásilnou a příjemnou formou kontaktu se zvířetem a nakonec především intenzivní a trvalé působení zooterapie na člověka.¹⁹

1.3.1 Formy zooterapie využívané v rámci AAA, AAT, AAE

V následující části si představíme formy, kterou jsou využívány v rámci metod zooterapie AAA, AAT, AAE.

Jedná se především o formu návštěvního programu, která je v našich podmínkách nejčastější, dále si stručně popíšeme jednorázové aktivity a pobytový a rezidentní program. Na závěr si představíme individuální a skupinovou zooterapii, kterou lze provádět v rámci všech těchto forem a zaměříme se na jejich výhody a nevýhody.

Návštěvní program

Jedná se o návštěvy zooterapeutického týmu (tedy zooterapeuta a psa), kdy tento tým dochází do zařízení nebo do domácnosti klienta. Může tomu být i naopak a to že klient dochází za zooterapeutem, nebo se setkávají v nějakém neutrálním prostředí (např. klubovna apod). Tyto návštěvy jsou pravidelné. Jedná se o nejrozšířenější formu zooterapie v České republice.²⁰

¹⁹ Srov. Sborník příspěvků – Mezinárodní seminář o zooterapiích k tvorbě metodiky zde dne 25. – 27. 6. 2004 v Brně, Brno, 2004, s. 13.

²⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 36

Jednorázové aktivity

Jedná se jednorázové nebo krátkodobé aktivity buď pro širokou veřejnost, nebo pro uzavřený počet klientů.²¹ Zooterapeutický tým se tak může podílet na prezentacích, ukázkách, setkáních nebo přednáškách jak pro veřejnost tak např. pro svou budoucí klientelu.

Pobytový program

Pobytový program je jednorázový nebo pravidelný pobyt klientů v prostředí, kde se zooterapie provozuje. Může se jednat např. o canisterapeutické tábory, pobyty na statcích, ekofarmách či ve výcvikových střediscích. Při pobytovém programu se často pracuje s více druhy zvířat. Tento program může být také součástí ozdravného pobytu.²²

Rezidentní program

Při rezidentním programu je zvíře natrvalo umístěno v zařízení. Rezidentní program tedy začíná v tom okamžiku, kdy si klient nebo zařízení převezme zvíře. Toto zvíře se však nemusí stát majetkem tohoto zařízení nebo klienta. Chovatel a majitel může určovat podmínky, za kterých je zvíře předáno a také může zajišťovat výcvik personálu zařízení.

²¹ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 36

²² Srov. tamtéž

Všechny tyto formy se dají provozovat buď individuálně, nebo skupinově.

Individuální zooterapie zahrnuje setkání jednoho klienta s jedním, popř. více zooterapeutickými týmy. Výhodou této formy je především to, že lze přizpůsobit program a cíleně působit na klienta dle jeho individuálních potřeb. Tato forma je však časově náročná. Problémem individuální zooterapie může být také to, že při potřebě uspokojit více klientů může docházet k závisti ostatních.²³

Mezi výhody individuální zooterapie bych zařadila především pozitivní individuální přístup a větší zaměření na poznání klienta. Nevýhodou však je zde časová náročnost (jak již bylo uvedeno výše), nebo příliš závislý vztah klienta na zooterapeutovi. Proto by si měl zoterapeut již na počátku terapie určit hranice vztahu mezi ním a klientem.

Skupinovou zoterapii řídí jedna osoba, tedy zoterapeut. Je tedy důležité, aby si zvolil vhodný počet klientů tak, aby byli zapojeni do aktivit všichni a nikdo nebyl opomenut. Velmi důležitá je také koordinace jednotlivých aktivit. Je důležité, aby byly praktické aktivity prokládány aktivitami teoretickými (např. povídání si o zvířatech, malování, čtení s encyklopedií nebo časopisů o zvířatech apod). Také je nutné, aby mělo dostatečný odpočinek jak zvíře, tak klienti. Proto je vhodné do aktivit zařazovat i relaxační techniky. Mezi další pravidla patří neustálý dohled nad zvířaty, seznámení klientů (zejména v případě dětských klientů) s chováním zvířat, jejich potřebami, výchovou, přístupem k nim, pravidly kontaktu, pokud je to reálné, umožnit klientům péči o zvířata, zajistit výběr vhodných zvířat pro zoterapii a zvýšenou veterinární kontrolu aj.²⁴

Výhodou této formy zoterapie je především uspokojení většího počtu klientů. Dále je to také to, že si klienti mohou vybrat z více zvířat, to, které jim nejvíce vyhovuje.

²³ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 36, 81,

²⁴ Srov. tamtéž, s. 81

1.4 Canisterapie

Následující podkapitola se zaměřuje na canisterapii jako na druh zooterapie, která ke svému léčebnému působení na člověka využívá psa. Nejprve si představíme terminologii canisterapie, dále se zaměříme na její účastníky a také na to, jaký má canisterapie vliv na člověka.

1.4.1 Terminologie a účastníci canisterapie

Pojmy

Mičulková a Fejkusová chápou canisterapii jako „léčebné využití psa, kdy pes pomáhá klientovi k odreagování, motivuje ho ke zvýšení fyzické aktivity, rozvíjí jemnou motoriku, odbourává úzkost, pocity osamění, deprese a stresu, poskytuje pocit bezpečí a jistoty.“²⁵

Eisertová definuje canisterapii jako „léčebný kontakt psa a člověka“.²⁶

Kalinová uvádí, že „canisterapie je jednou z metod rehabilitace a slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá vztahu mezi člověkem a psem.“²⁷

Účastníci canisterapie

Mezi stěžejní účastníky canisterapie patří především **canisterapeutický tým**, tedy canisterapeut a pes.

²⁵ MIČULKOVÁ, O., FEJKUSOVÁ, H., *Canisterapie v praxi*. (nakladatelství ani rok neuveden), s. 8

²⁶ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 60

²⁷ In tamtéž

V další části se canisterapeutickým týmem budeme zabývat podrobněji. Zaměříme se na požadavky, které jsou kladeny na psa, který bude provádět canisterapii a také krátce na osobnost canisterapeuta.

Požadavky kladené na canisterapeutického psa

Výběr psa, který bude vykonávat canisterapii je dán především jeho povahovými vlastnostmi. Pes by měl být pro canisterapii připravován již od štěněte. Pokud možno by měl být chovaný v bytě a v co nejtěsnějším kontaktu s jeho pánem. Psy je třeba zvykat na kontakt s cizími lidmi, zvířaty a s cizím hlučným prostředím. Zvládnutí poslušnosti je samozřejmě u canisterapeutického psa nutností. Vlastní canisterapii může pes provádět po úspěšném absolvování canisterapeutických zkoušek, při kterých musí prokázat ovladatelnost a měl by být přátelský, socializovaný a zvyklý na velké množství lidí.²⁸

Osobnost canisterapeuta

Canisterapeut by měl ovládat komunikační schopnosti a také schopnost sociálního citění.²⁹ Osoba, která chce vykonávat canisterapii by měla mít zvládnuty dovednosti týkající se prvního kontaktu s klientem. Také by měla být empatická a asertivní. Canisterapeut by měl mít také jisté předchozí zkušenosti s chovem a výcvikem psů.

Mezi další účastníky canisterapie patří **odborníci**, kteří se ve většině případů podílejí na vytváření cílů canisterapie u klientů. Mezi tyto odborníky můžeme zařadit např. psychology, psychiatry, speciální pedagogy nebo sociální pracovníky. Dalšími účastníky je **klient, zařízení, dobrovolník, rodina a canisterapeutické sdružení**.

²⁸ Srov. MIČULKOVÁ, O., FEJKUSOVÁ, H., *Canisterapie v praxi*. (nakladatelství ani rok neuveden), s. 8-9

²⁹ Srov. tamtéž

Dobrovolníci jsou v canisterapii velmi důležitými osobami. Nedávno byl v souvislosti s touto problematikou schválen post tzv. **canisassistent**a. Jedná se o osobu, která nevlastní psa, ale účastní se canisterapie tím, že pomáhá canisterapeutovi při přípravě pomůcek, dále může pomáhat při přepravě klientů apod. Pozice canisassistenty má již v České republice dané podmínky, za kterých může osoba tuto činnost provádět (viz příloha č. 1).

Velmi důležitou roli při canisterapii hraje také rodina. Rodina se může canisterapie účastnit, pokud s tím souhlasí. Většinou se jedná o rodiče dítěte. Rodiče mohou přispět ke zlepšení komunikace mezi canisterapeutem a dítětem a také mohou poskytnout cenné informace týkající se klienta.

1.4.2 Vliv canisterapie na člověka

Canisterapie může člověka ovlivnit v mnoha oblastech a proto může mít různé účinky. V této práci rozdělují tyto účinky na účinky psychoterapeutické, které souvisí s psychikou člověka a na léčebné, které jsou zaměřeny na jeho zdravotní stav.

Psychoterapeutický účinek

Cílená a kvalitní canisterapie může vyvolat celou řadu psychoterapeutických účinků. Například udržuje dobrou psychickou kondici, **odvádí pozornost** od přítomných obtíží, nabízí odreagování od problémů a nabízí psychosociální podporu. Pes zprostředkovává klientovi pocit **bezpečí a jistoty** a dlouhodobější kontakt s ním, pomáhá posilovat **důvěru a motivaci** k léčbě. Pes může také utlumit pocity osamění a samoty a může klienta doprovázet při pocitech beznaděje, deprese či strachu. Naopak mu může nabízet povzbuzení, útěchu, podporuje **zvyšování sebedůvěry a sebekontroly**.³⁰

Léčebný účinek

„Kontakt se psem obecně pomáhá udržovat dobrou **fyzickou kondici**, podporuje zlepšení životních funkcí, podporuje rekonvalescenci, urychluje léčbu.“³¹

Také péče o psa vede obecně ke zlepšení **motorických funkcí**. Zvíře působí na člověka jako motivační podnět k pohybu a k aktivizaci. Celkové uvolňování při přímém kontaktu se psem (např. hlazení psa, polohování³²) vede k **uvolnění svalstva** a k hlubokému dýchání.³³

³⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 195

³¹ tamtéž, s. 193

³² Jedná z metod canisterapie, která je založena na fyzickém kontaktu klienta a psa

³³ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 193

„Na pozitivním vlivu psa na pocitech pohody a zdravotního stavu člověka je založena canisterapie jako součást terapie pomocí oblíbených zvířat. Při hodnocení vlivu zvířat na člověka se však dosti často operuje s vágními údaji typu „zlepšila se pozornost“, „zvýšila se pohyblivost“, „snížila se frekvence depresivních nálad“ apod., avšak přesně měřitelné a interpretovatelné fyziologické údaje a znalosti o mechanismu působení zvířete na zdraví či pohodový status člověka donedávna chyběly.“³⁴

Výzkumy bylo vysledováno, že u osob vystavených stresu, přítomnost zvířete výrazně ovlivňuje jejich **krevní tlak** a že pozitivní interakce člověka na přítomnost psa, je vyvolávána fenyletylaminem, který má podobný účinek jako amfetamin. O amfetaminu je známo, že zvyšuje pozornost, snižuje únavu, zlepšuje náladu a zvyšuje sebehodnocení. Výzkumy, které byly v této oblasti provedeny, prokázaly, že vzájemné působení psa a člověka má za důsledek souběžné snižování krevního tlaku a zvyšování koncentrace fenyletylaminu v krevní plazmě jak u člověka, tak u psa.³⁵

To může také souviset i s pocitem štěstí a radosti, který se může objevovat u jedinců, kteří se na psa těší a netrpělivě ho vyčkávají.

³⁴ Kol. autorů, *Pravda o zooterapii*. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 5. 12. 2000 v Hluboké nad Vltavou, České Budějovice, 2001, s. 40

³⁵ Srov. tamtéž

1.5 Hipoterapie

Tato podkapitola je zaměřena na hipoterapii jako na rehabilitační metodu, která využívá léčebného působení koně na člověka. Nejprve si opět stejně jako u canisterapie představíme základní pojmy a zaměříme se především na rozdíl mezi hipoterapií a hiporehabilitací³⁶. Dále si popíšeme tři součásti hiporehabilitace, což je hipoterapie, pedagogicko-psychologické ježdění a sportovní ježdění handicapovaných. V další části se zaměříme na hipoterapeutický tým a opět stejně jako u předchozí podkapitoly na vliv hipoterapie na člověka.

Ve své práci se budu zabývat především hipoterapií jako součástí hiporehabilitace.

1.5.1 Léčebné využití koně – základní pojmy

Terminologie v oblasti hipoterapie je velmi nejednotná. V některých publikacích se můžeme setkat s pojmem hipoterapie a v některých zase hiporehabilitace. Tyto pojmy se také velmi často zaměňují nebo jsou slučovány. Proto je nutné si termíny vydefinovat.

Je třeba brát v potaz, že při využití koně k léčebným nebo i rehabilitačním účelům jde vždy o komplexní působení a jakékoli dělení se provádí vždy z hlediska úhlu pohledu.³⁷

³⁶ Jedná se o aktivity spojené s rehabilitací člověka a koně v nejširším smyslu

³⁷ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 16

Nyní si tedy oba pojmy vydefinujeme.

HIPOREHABILITACE

Působení *hiporehabilitace* je komplexní. Zahrnuje např. jak oblast medicíny, psychologie, pedagogiky tak i sportu. Přestože působí na člověka komplexně, můžeme ji rozdělit na 3 základní složky: **hipoterapii, pedagogicko-psychologické ježdění a sportovní ježdění handicapovaných**. Kůň může při léčbě pomoci při rehabilitaci, resocializaci a dokonce i socializaci.³⁸

Kořenem obou slov (tedy hipoterapie a hiporehabilitace) je řecké slovo *hippos* což znamená kůň. Pojem rehabilitace je obecně známé. Slovo se skládá s předpony *re* (která znamená opakovat) a *habilitace* (které znamená uschopňovat). Tedy v úplném překladu můžeme rehabilitaci přeložit jako *znovuschopný*. Rehabilitaci chápeme jako proces, který nám může primárně umožnit obnovení např. ztracené funkce, snížení újmy způsobenou nemocí, nebo může umožnit handicapovanému jedinci se společensky vyrovnat se svým postižením. Pojem terapie pochází taktéž z řeckého slova *therapein*.³⁹

Vosátková chápe hiporehabilitaci jako „zastřešující pojem pro aktivity spojené s rehabilitací člověka pomocí koně v nejširším slova smyslu.“⁴⁰

Hornáček hiporehabilitací rozumí „vození nebo ježdění na koni, které v sobě zahrnuje komplex opatření zaměřených na obnovení ztracené funkce, zmírnění, minimalizaci či odstranění fyzického, psychického nebo sociálního handicapu klienta.“⁴¹

³⁸ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 16

³⁹ Srov. tamtéž, s. 16-18

⁴⁰ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 215

⁴¹ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 19-20

Hipoterapie

Hornáček definuje *hipoterapii* jako „cílené využití práce s koněm, vožení na koni, ježdění, které pomáhá ke zmírnění či odstranění příznaků onemocnění pohybového aparátu.“⁴²

Vosátková zase *hipoterapii* pojímá jako „rehabilitační metodu, která využívá pohyb koně a jeho přenosu na člověka, spolu s psychologickým působením jízdy na koni.“⁴³

Je velmi těžké se přiklonit k té či oné definici *hipoterapie* či *hiporehabilitace*. Osobně se tedy přikláním k definicím obou autorů. V mém pojetí práce chápu *hipoterapii* jako součást *hiporehabilitace* společně s pedagogicko-psychologickým ježděním a sportovním ježděním, avšak nesouhlasím s tím, že *hipoterapie* je pouze metodou k odstranění příznaků nemocí pohybového aparátu. V tomto se tedy naopak přikláním k definici Vosátkové, že *hipoterapie* je nejen rehabilitační metodou, ale také využívá psychologického působení jízdy na koni.

Další terminologie v *hipoterapii* vychází především z německého nebo anglického pojetí. Tyto pojmy jsem vybrala z toho důvodu, že jsou i přesto, že se užívají především v zahraničí, jednotné a výstižné.

Anglická terminologie je daleko propracovanější a přesně názvem definuje odvětví činnosti *hipoterapie* a její místo v *hiporehabilitaci*. V češtině se totiž pro tyto pojmy hledají obtížně ekvivalenty. Jednotlivé kategorie jsou jasně definované a odborníci zabývající se *hipoterapií* se dohodli na jejich používání.⁴⁴

⁴² Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 19-20

⁴³ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 215

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 223

Pro samotnou oblast hipoterapie se tedy v rámci zooterapie užívá zahraniční především tedy anglické odborné terminologie:⁴⁵

EAT – Equine-Assisted Therapy (terapie s pomocí koní)

EEL – Equine Experiential Leasing (zážitkový výcvik s pomocí koní)

EAP – Equine-Assisted Psychotherapy (psychoterapie s pomocí koní)

EFP – Equine-Facilitated Psychotherapy (podpůrná psychoterapie s koňmi)

Hippotherapy - Physical therapy through the movement of the horse (hipoterapie – odvětví fyzioterapie)

Každá z těchto definovaných kategorií má své podrobnější objasnění, na kterém se dohodli odborníci a podle kterého se řídí a prezentují své služby pro veřejnost. Cílem této práce však není zabývat se jednotlivými kategoriemi dopodrobna.

Pedagogicko-psychologické ježdění

Kromě hipoterapie je tedy další součástí hiporehabilitace *pedagogicko-psychologické ježdění*, které Hornáček definuje jako „využívání práce s koněm, vožení a ježdění na koni jako pedagogicko-psychologický prostředek, který pomáhá k dosažení pozitivních změn v chování nejen dětí a mládeže.“ Může však i pomoci zmírnit či odstranit příznaky duševní choroby či mentálního postižení.⁴⁶

⁴⁵ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 11

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 19-20

Hornáček zde zmiňuje skupinu dětí a mládeže, ale jedná se pouze o skupinu klientů, z mnoha, kteří by mohli využívat pedagogicko-psychologických aktivit s koňmi.

Někdy se v souvislosti s touto problematikou také užívá názvu *léčebné pedagogicko-psychologické ježdění*. Tento název vychází z přístupu, který je užíván v Německu. Léčebné pedagogicko psychologické ježdění je metodou, která se využívá k léčbě psychických poruch pomocí koně. Uplatňuje se zde především psychologická a pedagogická metodika.⁴⁷

Sportovní ježdění handicapovaných

Hornáček jako třetí složku hiporehabiliace, definuje *sportovní ježdění handicapovaných*, které nemá rehabilitační funkci ale i přesto ho řadí mezi rehabilitační aktivity. Do procesu terapie a rehabilitace pomocí zvířat patří také systematická péče o ně. Působí zde prvky motivace k pracovnímu návyku, které mohou fungovat i jako určitá forma ergoterapie.⁴⁸

Někteří autoři zase uvádí tuto třetí složku rehabilitace pod názvy *parajezdectví*⁴⁹ nebo *parasport*. Pod parajezdectví ještě dále řadí *paravoltiž*⁵⁰ a *paradrezura*^{51, 52}.

Já budu užívat termínu parajezdectví.

⁴⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 222-223

⁴⁸ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 19-20

⁴⁹ Širší pojem pro sportovní aktivity spojené se sportovním využitím koně handicapovanými sportovci

⁵⁰ Paravoltiž jezdí s koněm v kroku a překonávají různé překážky

⁵¹ Odvětví parasportu, kdy jezdci jezdí povinné úlohy s koněm na hudbu a poté jsou hodnoceni

⁵² Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 229-236

1.5.2 Hipoterapeutický tým

Hipoterapie je týmovou metodou. Podílí se na ní více pracovníků, spojuje v sobě více složek: lékařskou, hipologickou, sociologickou, pedagogickou i psychologickou. Každý, kdo je při hipoterapii přítomen, má odborné vzdělání, svou danou funkci a zodpovědnost. Mezi členy týmu můžeme zařadit lékaře, rehabilitačního pracovníka, psychologa, psychiatra či psychoterapeuta, léčebného, speciálního či sociálního pedagoga, hipologa a pomocníka, který pomáhá nasedat klientovi na koně. **Lékař** je v hipoterapii vedoucí osobou z hlediska medicínského. Jeho úkolem je především indikace a kontraindikace hipoterapie. Společně s rehabilitačním pracovníkem také určuje cíle, na které je třeba se při hipoterapii zaměřit a navrhuje dlouhodobý a krátkodobý léčebný plán hipoterapie. Další osobou účastnou při konání hipoterapie je rehabilitační pracovník (**fyzioterapeut**). Tato osoba hraje při hipoterapii nejvýznamnější roli, protože ji provádí prakticky. Fyzioterapeut musí být vzdělaný ve svém oboru, musí absolvovat základní kurz pro hipoterapeuty, musí mít osvojeno základní ježdění na koni a znát teoretické základy hipoterapie. Jeho hlavním úkolem je usadit klienta správně na koně a popřípadě korigovat nedostatky během jízdy. Fyzioterapeut také rozhoduje o polohování klienta a instruuje hipologa aby upravil pohyb koně podle možností klienta. Další osoby, které se účastní hipoterapie, mohou být **psycholog, psychiatr, psychoterapeut, popř. léčebný, speciální a sociální pedagog**. Tito pracovníci vypracovávají diagnostiku a vytvářejí pro klienta terapeutický plán. Při hipoterapii je také vždy účasten pomocník nebo **asistent**, který pomáhá klientovi nasedat a sesedat z koně a zabezpečuje ho proti případnému pádu z opačné strany koně než fyzioterapeut. Poslední osoba, která se hipoterapie musí účastnit je **hipolog**, který má kvalifikaci učitele jízdy na koni nebo trenéra, dále také samozřejmě kurz hipoterapie a v České Republice se vyžaduje i jezdecká licence. Úlohou hipologa je připravit koně pro hipoterapii a vést ho během jízdy.⁵³

⁵³ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 63-64

Úkolem hipoterapeutického týmu je také spolupráce s rodiči. Pro samotné provádění hipoterapie je nutný jejich souhlas, nebo popřípadě souhlas zákonného zástupce klienta. V případě, že je klient způsobilý k právním úkonům, je nutný i souhlas jeho. Všichni odborníci, kteří se hipoterapie účastní, by měli navzájem spolupracovat.

1.5.3 Vliv hipoterapie na člověka

Hipoterapie může člověka ovlivňovat jak psychoterapeuticky, tak i léčebně.

Psychoterapeutický účinek

Hipoterapie působí velmi pozitivně na **sebevědomí a sebeuvědomování klienta**. To zapříčiňuje už samotný sed na koňském hřbetě. U nechodících klientů je to umocněno pocitem prožívání první chůze. Postupné zlepšování stavu pomocí hipoterapie má také obrovský vliv na sebevědomí klienta. Pocit pohody je umocňován také vyplavováním endorfinů. Nadměrná suverenita je ovlivněna chováním koně. Ten samozřejmě negativně reaguje na nevhodné chování svého jezdce a tím může docházet k zablokování vztahu. Proto je třeba vztah koně a klienta prohlubovat v několika taktických krocích. Od postupného přibližování se k velkému zvířeti přes péči o koně až po vysazení na koně a jeho ovládání. Kůň, si přitom zachovává neutrální postoj. Nedělá mu problémy, že je klient zdravotně či mentálně handicapován. Kůň také „učí“ klienta aby dodržoval určitá pravidla a hranice. K **tlumení agresivního chování** se také využívají společné jízdy na hřbetě koně, kdy se nesoustředění a agresivní jedinci musí navzájem dotknout a pomáhat si, aby nespadli. Učí se pomáhat jiným a přijímat pomoc od druhých. Navozují **komunikaci** a tím vytvářejí přiměřené mezilidské vztahy.⁵⁴

⁵⁴ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 41-42

„Pravidelnou péčí o koně se rozvíjí u klientů **pocit zodpovědnosti, užitečnosti, vztah k pořádku, vytrvalosti a houževnatosti**. Podporují se tak jejich snahy dosáhnout daného cíle, vytvářet si nové cíle a překonávat překážky.“ Péčí o koně získává klient pocit samostatnosti a užitečnosti. Je však důležité vykonávat některé úkony s klientem společně. Tím je také podporován vztah s klientem a upevňuje se pocit kolektivnosti. Správně vykonaná terapie působí velmi pozitivně na osobnostní rozvoj klienta.⁵⁵

Léčebný účinek

Veškerý tento vztah s koněm a péče o něj umožňuje **odstraňování či zmírňování příznaků některých onemocnění**, rozvíjí se u klienta pozitivní vzorce chování. Hipoterapie je většinou jednou z rehabilitačních metod, na kterou se klienti těší. Terapie má také pozitivní účinky na mobilizaci kloubů, zlepšuje koordinaci pohybu, má vliv na reedukaci chůze, zlepšení statiky a rovnováhy, na úpravu poruch řeči a také vede ke zlepšení vitální kapacity plic.⁵⁶

⁵⁵ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 41-42

⁵⁶ Srov. tamtéž

1.6 Jiné druhy zooterapie

V této části krátce zmíním i jiné druhy zooterapie, které se využívají při léčebném působení zvířat na člověka.

Druhovú pestrost zvířat využívaných pro podpůrné a rehabilitační působení na člověka je značná (může se jednat např. o kočky, psy, malé savce, koně, delfíny, lamy apod.). U koček, psů a králíků stojí v popředí především zájem klientů, ale i personálu, možnost hraní, hlazení a vytváření pozitivních vztahů. Při tomto terapeutickém působení dochází k rozptýlení, účelnému naplnění volného času, námětům k rozhovoru a k častějšímu kontaktu s druhými lidmi.⁵⁷

Felinoterapie⁵⁸

Felinoterapie se stává novou moderní metodou léčebného působení kočky na člověka. Této zooterapii se začíná věnovat stále více organizací, ale i jednotlivců. V České republice je však felinoterapie teprve v počátcích. Nejčastěji se u nás využívá návštěvní služby.

Ornitoterapie⁵⁹

Papoušci jsou pro člověka fascinujícím objektem nejen kvůli své pestrosti zbarvení ale také díky své schopnosti naučit se mluvit. Jsou jedni z mála živočichů, kteří dokážou projevit svou intenzivní náklonnost k člověku. Toto kladné pozitivní působení papoušků na člověka

⁵⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 281

⁵⁸ Felinoterapie využívá pozitivní interakce mezi člověkem a kočkou k léčbě nebo podpoře zdraví člověka

⁵⁹ Využití ptactva v rámci zooterapie především papoušků

tedy nazýváme ornitoterapií. Na rozdíl od psa papoušek nepotřebuje projevovat přátelství úplně bezpodmínečně.⁶⁰

Ornitoterapie se rozděluje na dva druhy. Prvním je přímý chov papouška **v domácím prostředí** označující znakem **O1**, druhým jsou **návštěvy** v různých léčebných zařízeních (např. domovech důchodců), které majitel praktikuje s dobře vycvičeným papouškem, tato forma ornitoterapie se označuje znakem **O2**.⁶¹

Následující zooterapie jsou v našich podmínkách prozatím nerealizovatelné. Ve světě však již fungují v rámci zooterapie. Pokud by se v České republice vytvořily a finančně podpořily podmínky pro tyto zooterapie, mohly by být praktikovány i u nás.

Lamaterapie⁶²

Používání lam pro terapeutické působení není neobvyklé. Již nyní existuje několik terapeutických zařízení v Německu, která už léta využívají lamy k terapii pro klienty s nejrůznějšími onemocněními a postiženími. Při terapeutickém působení s lamou se zoterapeuti zaměřují především na vizuální kontakt se zvířetem, krmení či čištění výběhu.⁶³

⁶⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 282-284

⁶¹ Srov. tamtéž

⁶² Využití lam v rámci zooterapie

⁶³ Srov. Sborník příspěvků – Mezinárodní seminář o zoterapiích k tvorbě metodiky 25. – 27. 6. 2004 v Brně, Brno, 2004, s. 76

Delfinoterapie⁶⁴

Další druh živočicha využívaný v zooterapii je delfín. V České republice tento druh zooterapie není dosud praktikován. Nejznámějším delfináriem, které delfinoterapii provozuje je na Floridě. Další můžeme nalézt např. v Německu, na Ukrajině nebo v Izraeli. Delfíni jsou zajímavými partnery pro mnohostrannou interakci mezi člověkem a delfínem. Klientům této zooterapie je nabízen příjemný prožitek z vzájemného tělesného kontaktu, komunikace či sociální interakce i příjemně strávený čas.⁶⁵

Terapie s malými zvířaty⁶⁶

Podpůrné a rehabilitační působení malých savců, a to především zakrslého králíka a morčete se poměrně rychle rozšiřuje. Značnou výhodou u těchto malých zvířat je to, že je lze snadno a bez velkých finančních nákladů pořídit. Tato zvířata také nejsou náročná na prostor ani na výživu.⁶⁷

Tato malá zvířata se mohou v zooterapii uplatňovat především jako doplňující prostředek ke canisterapii či hipoterapii. Pokud např. jeden klient sedí na koni, ostatní mohou opečovávat např. morče, nebo se mazlit s králíkem. Často se také v souvislosti s těmito zvířaty setkáváme s rezidentní formou zooterapie.⁶⁸

⁶⁴ Využití delfína v rámci zooterapie

⁶⁵ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 290-291

⁶⁶ Využití malých savců v rámci zooterapie (např. zakrslý králík, morče, činčila, křeček apod.)

⁶⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 292

⁶⁸ Srov. tamtéž

Farmingterapie

Farmingterapie je terapie prostřednictvím práce na farmě. Existují dvě varianty. V té první mají zvířata klienti doma nebo v zařízení a v té druhé variantě jezdí klienti na farmu a tam pomáhají s krmením a ošetřováním zvířat. Obě varianty poskytují klientům možnost starat se o zvířata. K práci na farmě patří nejen přímá starost o zvířata, ale i příprava krmiva a úklid ustájovacích prostor. Za práci mohou klienti dostat i finanční odměnu. Farmingetapie velmi přispívá k integraci klienta do společnosti. Odměnou se pro klienty stává také pocit užitečnosti a dobře vykonané práce.⁶⁹

⁶⁹ Srov. , Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 299-305

2 SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Tato kapitola je zaměřena především na využití zooterapie v sociální práci v rámci sociálních služeb. Na začátku je vymezeno co je to sociální práce, jaké má metody a úrovně a je zde také zmíněna problematika sociálního pracovníka jako zoterapeuta. Dále jsou zde popsány sociální služby a jejich dělení podle zákona o sociálních službách.⁷⁰ V další části se kapitola věnuje realizaci zooterapie v rámci těchto služeb. Zaměřuje se na zařízení, ve kterých je zoterapie poskytována v rámci sociální služby, a také jsou zde zmíněny cílové skupiny, u kterých mohou být vybrané metody zooterapie využity.

Zdálo by se, že canisterapie, nebo i jakákoliv jiná zoterapie nemá se sociální prací vůbec nic společného. Touto prací chci upozornit na to, že tomu tak není. Je sice pravdou, že sociální pracovník se přímo ve své praxi setkat s canisterapií nemusí, ale praxe ve které by se stal sociální pracovník zároveň zoterapeutem či canisterapeutem by byla jistě velmi obohacující jak pro něj tak pro jeho klienty.

⁷⁰ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

2.1 Sociální práce

Vývoj sociální práce jako samostatného oboru je možné sledovat v evropské civilizaci teprve jedno století. Většina společností si však již v minulosti utvářela instituce, jejichž činnost k sociální práci směřovala a můžeme je tedy označit za zárodečné podoby dnešní sociální práce.⁷¹

„Sociální práce je společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých osob, delikvence mládeže, nezaměstnanosti).“⁷²

2.1.1 Metody sociální práce

Pod tímto pojmem rozumí většina západních autorit i našich odborníků postupy vázané na *cílový subjekt* tedy práci s jednotlivcem, skupinou, rodinou či komunitou. Tyto postupy také směřují k řešení klientovy aktuální *sociální situace*. Sociální pracovník také při práci s klientem musí brát v úvahu jeho okolí, tedy např. vrstevnickou skupinu, rodinu nebo organizaci, se kterou je v kontaktu. Někdy je také třeba, aby pracovník zohlednil i klientovy systémové vazby (např. regionální, národní či sociální politika).⁷³

⁷¹ Srov. MATOUŠEK, O., a kol., *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, s. 83

⁷² MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 11

⁷³ Srov. MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 13

2.1.2 Úrovně sociální práce

Obecně se úrovně sociální práce rozdělují na *mikroúroveň*, *střední úroveň* a *makroúroveň*, přičemž mikroúroveň je myšlena případová sociální práce, střední úroveň práce s rodinami a malými skupinami, a makroúroveň znamená práci s velkými skupinami, organizacemi, komunitami a působení na sféru veřejného mínění a politiky.⁷⁴

Na ***mikroúrovni*** tedy pracuje sociální pracovník formou případové práce. Případová práce zahrnuje individuální podporu klientovy schopnosti vyrovnat se s problémem. Základní činností případové práce je poradenství, které je doplňováno dalšími postupy. Jak již bylo zmíněno výše, ***střední úroveň*** práce je myšlena skupinová sociální práce a práce s rodinou. Skupinová práce má ve většině případů podobu aktivit se skupinou a jejím cílem je terapie, která má klientovi poskytnout otevřenou zpětnou vazbu o tom, jak působí na ostatní, náhled na jeho situaci a také naději na řešení jeho nepříznivé sociální situace. Naopak práce s rodinou má podobu úježi zaměřených aktivit, která se zprostředkovává pro jednu rodinu či skupinu rodin. Jsou také i případy, kdy má rodina při rodinné terapii cíle obecnější (např. zlepšit fungování rodiny, vymezit role členů v rodině apod.). Na poslední úrovni sociální práce tedy ***makroúrovni*** se pracuje především s komunitami. Cílem komunitní práce je naplnění určité místní potřeby nebo řešení místního problému. Sociální pracovník tedy může klientům pomoci jejich potřebu analyzovat, plánovat postup a koordinovat činnost jejich účastníků. Další důležitou součástí práce sociálního pracovníka je vytváření a uskutečňování různých koncepcí ať už jde např. o rozvojovou strategii vlastní organizace, nebo o návrhy zákonů a vyhlášek.⁷⁵

⁷⁴ Srov. MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 14

⁷⁵ Srov. tamtéž s. 14-15

2.1.3 Sociální pracovník jako zooterapeut

Praxe, v níž by se stal sociální pracovník zooterapeutem by byla ideální. Současná situace na poli sociální práce tomu sice nenasvědčuje, ale zvíře se pro sociálního pracovníka může stát pomocným „prostředkem“ při jeho práci. Zvíře může být velmi nápomocno při používání různých **přístupů a terapií** s klienty například při rodinné terapii, při terapii zaměřené na úkoly, nebo při kognitivně behaviorální terapii aj. Při systémovém přístupu rodinné terapie může být zvíře prostředkem, kterým může dítě či jiného člena rodiny uklidnit, povzbudit či navodit příjemnou atmosféru. Může se také stát, že po dlouhodobějším kontaktu rodiny se sociálním pracovníkem a jeho zvířete (nejčastěji by se mohlo jednat o psa) se právě zvíře, může stát motivací pro udržení společných zájmů a vztahů v rodině a rodina si pořídí nějaké zvíře.

Sociální pracovník může také pomocí zvířete zlepšit situaci člověku, který trpí **sociální izolací**. Zvíře může pro tohoto člověka znamenat pozitivum a sám si zvíře na pracovníkův popud pořídit. Klient tak získá pocit odpovědnosti a užitečnosti a jeho sociální izolace se bude postupně zmírňovat.

Pokud musí sociální pracovník při nějaké metodě **identifikovat nenaplněné potřeby** (např. potřebu bezpečí, jistoty apod.) klienta a bude zároveň zooterapeutem, může mu v tom zvíře značně dopomoci. Zvíře také může pro sociálního pracovníka a klienta hrát obrovskou roli při jejich **prvním kontaktu**. Může stát tématem „prolomení ledu“. Zvířecí pomocník může být také partnerem při **terénní sociální práci** především při práci s dětmi, a s mladistvými, kteří tráví volný čas na ulici, kde může zvíře (pravděpodobně pes) asistovat při volnočasových aktivitách.

2.2 Sociální služby

Sociální služby nově definuje zákon o sociálních službách⁷⁶, který nabyl účinnosti v roce 2007 a přinesl sebou do sociálních služeb nové legislativní změny.

Následující část je z důvodu podobnosti tématu převzata z páté kapitoly mé absolventské práce a je upravena vzhledem k cíli práce.⁷⁷

Sociální službou se podle zákona o sociálních službách rozumí „činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“.⁷⁸

Sociální služby mají pomoci člověku řešit jeho nepříznivou sociální situaci. Zahrnují tři základní oblasti: **sociální poradenství, služby sociální prevence a služby sociální péče.**

Služba **sociálního poradenství** zahrnuje dle zákona o sociálních službách „zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, zájmů a obstarávání osobních záležitostí“.⁷⁹

Služby sociální prevence pomáhají zabránit tomu, aby se klient nedostal do nepříznivé sociální situace. Zde je možno zooterapii poskytovat v rámci sociálně aktivizačních služeb pro seniory, nebo pro rodiny s dětmi anebo jako součást sociální rehabilitace.

⁷⁶ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

⁷⁷ ŠMOLDOVÁ, V., 2010, *Možnosti využití psa v sociální práci*. [práce odevzdaná na CARITAS, VOŠs Olomouc v dubnu 2010]

⁷⁸ §3a, zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

⁷⁹ § 37 odst. 4, zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Služby sociální péče jsou především zaměřeny na zajištění pomoci při zvládnání úkonů, které není klient schopen zvládnout sám. Také slouží k dopomoci k péči o vlastní osobu a podílí se na zajištění jak fyzické tak i duševní soběstačnosti.⁸⁰

Sociální služby se ještě dále dělí na **ambulantní, pobytové a terénní**.

Ambulantní služby zákon o sociálních službách definuje jako služby „za kterými osoba dochází, nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování.“⁸¹ Mezi ambulantní služby se tedy podle zákona o sociálních službách řadí například pečovatelská služba, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní stacionáře, raná péče, tlumočnické služby, kontaktní centra, krizová pomoc, nízkoprahová denní centra, sociálně terapeutické dílny, sociální rehabilitace apod.

Služby terénní, jsou ty služby, které jsou klientům poskytovány v jejich domácím nebo sociálním prostředí. Patří sem například služba osobní asistence, pečovatelská služba, odlehčovací služby, raná péče, telefonická krizová pomoc, nízkoprahová denní centra, terénní programy, sociální rehabilitace aj.

Do *pobytových* služeb řadíme například týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, azylové domy, služby následné péče, domy na půl cesty, domovy pro seniory, terapeutické komunity, domovy pro osoby se zvláštním režimem, které jsou přizpůsobeny pro osoby trpící duševní nemocí, nebo jsou drogově závislé aj. Novým moderním typem pobytové služby se stalo chráněné bydlení. Dalšími pobytovými službami jsou služby ve zdravotnických zařízeních ústavní péče. Tyto služby jsou poskytovány pro klienty, kteří se neobejdou bez cizí pomoci a nemohou být propuštěni ze zdravotnického zařízení. Mezi tyto zařízení patří např. nemocnice, léčebny dlouhodobě nemocných (dále jen LDN) a psychiatrické léčebny. V současnosti je poptávka po canisterapii v těchto zařízeních vysoká. Nejčastěji o zooterapii žádají domovy pro osoby se zdravotním postižením

⁸⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 87

⁸¹ § 33 odst. 3, zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

a domovy pro seniory. Vzácněji se zooterapie praktikuje v psychiatrických léčebnách, na LDN a v domovech se zvláštním režimem.⁸²

2.2.1 Realizace zooterapie v rámci sociálních služeb

Následující část je z důvodu podobnosti tématu převzata z páté kapitoly mé absolventské práce a je upravena vzhledem k cíli práce.⁸³

V této části bych se ráda zaměřila na poskytování zooterapie především canisterapie a hipoterapie v rámci sociálních služeb. Tyto druhy zooterapie mají obrovské uplatnění nejen ve školských či zdravotnických zařízeních, ale také v zařízeních poskytující sociální služby. Oba druhy zooterapie mohou být v těchto zařízeních velmi prospěšné a v pozdější fázi sem mohou také přinést i jiné druhy zooterapie, které se pro klienty mohou stát vhodnějšími, vzhledem k jejich nepříznivé sociální situaci.

Zákon o sociálních službách definuje **nepříznivou sociální situaci** jako „oslabení nebo ztrátu schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.“⁸⁴

Léčebné působení zvířat v zařízeních poskytující sociální služby se teprve rozvíjí.

⁸² Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 88

⁸³ ŠMOLDOVÁ, V., 2010, *Možnosti využití psa v sociální práci*. [práce odevzdaná na CARITAS, VOŠs Olomouc v dubnu 2010]

⁸⁴ § 3 b), zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Velkým impulsem pro profesionalizaci zooterapie (především tedy canisterapie) byl pro organizace poskytující zooterapii vznik zákona o sociálních službách. Pomocí tohoto zákona, mohou tyto organizace poskytovat canisterapii i hipoterapii v rámci sociálních služeb. Mnoho zařízení toho využívá a poskytuje tuto službu většinou jakou součástí sociální rehabilitace nebo aktivizačních služeb.

Existují však organizace, které poskytují také zooterapii jako dobrovolníci v rámci zákona o dobrovolnické službě.⁸⁵ Tito dobrovolníci uzavírají jako zooterapeutické (převážně však canisterapeutické) sdružení, tedy vysílající organizace smlouvu s organizací přijímající, tedy zařízením, ve kterém bude zooterapie prováděna.

2.2.1.1 Zooterapie v zařízení sociálních služeb

Mezi nejčastější zařízení poskytující sociální služby, ve kterých je praktikována zooterapie, patří především domovy pro seniory, denní či týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením. Dále by se mohlo také využívat canisterapie nebo hipoterapie např. v rámci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

Zooterapie jako součást nějaké sociální služby je nejvíce využívána v zařízeních poskytující služby sociální péče. Canisterapie a hipoterapie je ve většině těchto zařízení typická velkým počtem klientů. Zooterapeutický tým (tedy zooterapeut a zvíře) tak může být ohrožen a zooterapeut by se měl především na jedné straně vyvarovat nadměrnému přetížení zvířete, avšak na straně druhé se může stát, že může dojít ke zklamání klientů a narušení

⁸⁵ Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě

vztahu. Pokud je terapie stanovena pro určitý počet klientů je vhodné uspořádat pro ostatní klienty skupinové setkání, kde mohou pomoci další zooterapeutické týmy.⁸⁶

Zooterapeutické organizace, především však organizace poskytující canisterapii a hipoterapii které svou činnost poskytují v rámci sociální služby, se musí registrovat jako poskytovatel sociální služby. Měly by také dodržovat standardy kvality a být připraveni na následnou inspekci kvality sociálních služeb. Tímto je tedy kladen větší důraz na odbornou způsobilost a kvalifikaci zooterapeutů.

Rizika zoterapie v zařízení poskytující sociální služby

Při zavádění zoterapie do zařízení poskytující sociální služby se můžeme setkat i s možnými ***riziky***. Legislativa vstup zvířete do zařízení poskytující sociální služby nezakazuje, je však *na vedení* zařízení, zdali provádění zoterapie (především návštěvní formu) *dovolí či nikoliv*. Dalším možným rizikem jsou nejčastěji uváděny *alergie nebo zranění zvířetem*. Zejména u starých lidí je již jejich kůže citlivá a může být poškozena. Rizikem je také možné *znečištění pokoje* či klienta srstí nebo špinavými tlapkami zvířete. Uvedeným rizikům je třeba předcházet pravidelnou a pečlivou přípravou a péčí o zvíře.⁸⁷

Výhody

„U zoterapie formou AAT jsou stanoveny konkrétní cíle terapie a její přínos tedy vyplývá především z naplnění těchto cílů. Pravidelná AAA přináší do zařízení poskytující sociální služby novou nevšední aktivitu, možnost pro navázání nových vztahů a kontaktů, možnost naučit se něco nového a získat nové či zapomenuté dovednosti. Zvíře je výborným

⁸⁶ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zoterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 89-91

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 91-92

prostředníkem pro navázání komunikace, pro motivaci k aktivitě a pro otevření svého střeženého osobního prostoru.“⁸⁸

Zooterapeutický tým v případě návštěvní formy zooterapie totiž přichází zvenčí, přichází ze světa „tam venku“ a přináší sebou pocit toho, že klient stále někam patří, je členem sociální skupiny a ne jen „tělesnou schránkou“, která potřebuje zabezpečit biologické potřeby. Pro klienty v zařízeních poskytující sociální služby je pravidelná návštěva zooterapeuta jistým pozdvižením a příjemnou změnou, klienti ví, že zvíře je tady pro něj, může se stát jeho důvěrníkem, sociálním partnerem, nebo „jen“ prostředkem pro relaxaci.

2.2.1.1.1 Schéma postupu pro zahájení zooterapie

Jak ukazuje sama praxe při poskytování různých druhů zooterapie v zařízeních poskytující sociální služby a nejen u nich⁸⁹, je třeba, aby se dodržovalo určité **schéma postupu** pro zahájení zooterapie. Může se však stát, že se podmínky zooterapeuta a zařízení mohou lišit. Dojednáním přesných podmínek praktikování zooterapie je možno předcházet problémům, které by mohly v budoucnu nastat.⁹⁰

Některá zařízení již mají předem připravené **smlouvy** mezi zooterapeutickým sdružením a přijímající organizací. Tato smlouva by měla obsahovat nejdůležitější body a *podmínky praktikování zooterapie*. Jsou zde uvedeny *podmínky a povinnosti a práva obou stran*. Jako součást smlouvy by se měl dokládat *písemný souhlas klienta se zoterapií*, popř. jeho zákonného zástupce.⁹¹

⁸⁸ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007s. 92

⁸⁹ Toto schéma postupu zde předvádím na zoterapii v zařízeních poskytující sociální služby, ale lze ho samozřejmě využít i v jiných zařízeních, např. ve zdravotnických nebo školských

⁹⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 88

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 89

Dalším krokem je **první kontakt s kontaktní osobou v zařízení**, je třeba, aby se klientovy zooterapeut představil, popřípadě představil sdružení, jehož je členem, předal propagační materiály, představil zooterapeutický tým a v případě canisterapie předal fotokopie osvědčení o absolvování zkoušek. Také by měl doložit potvrzení o odpovědnosti za škodu a potvrzení o pojištění.

Je doporučováno, aby se všechny tyto informace předaly celému personálu zařízení formou skupinové přednášky.⁹²

Tím, že bude personál zařízení předem a dobře informován o všem co se bude během zooterapie dít, je možno předejít jistým neshodám a problémům, které by mohly nastat. Nehledě na to, že se zooterapeut později „nemusí zdržovat“ dlouhým vysvětlováním jednotlivým členům personálu. Při pozdějším dlouhodobějším kontaktu je také třeba, aby zooterapeut s personálem konzultoval změny, které u klienta nastaly. Pro terapeuta je také vhodné, aby se před každou zooterapeutickou hodinou nejprve pozdravil s personálem a zjistil, jak se zrovna daný klient cítí, jakou má náladu, aby tak předešel krizovým situacím, které by mohly nastat.

Před zahájením zooterapie s klientem v zařízení poskytující sociální služby, je třeba, aby byla předem stanovena *forma* (např. AAA, AAT), zdali se bude jednat o zooterapii *skupinovou či individuální*, v případě hipoterapie by měly být stanoveny indikace a kontraindikace a měla by se také stanovit *cílová skupina* a dojednat *interval* a *čas návštěv*.

⁹³

Další etapou přípravy je to, aby byla předem **zajištěna kontaktní osoba** zooterapeutického sdružení a zařízení poskytující sociální služby. Také je možno si předem dohodnout případný dobrovolný příspěvek zařízení nebo **formu úhrady** a je třeba, aby si zooterapeut dohodl **souhlas s pořizováním fotodokumentace** či videozáznamy, které mohou

⁹² Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 89

⁹³ Srov. tamtéž

být pořizovány. Ze strany zařízení se také někde můžeme setkat s tím, že chtějí podepsat *dohodu o přístupu k informacím* a zdravotním záznamům jednotlivých klientů popřípadě bude třeba aby zoterapeut podepsal dohodu o mlčenlivosti. Nyní již je se zařízením podepsaná smlouva a stanoveny podmínky a pravidla, zoterapeut tedy může začít s praktikováním zoterapie.⁹⁴

Na konec každé zoterapeutické lekce, by všichni měli společně hodnotit a určovat další směr postupu u klienta. Pro klienty je také důležitá pravidelnost návštěv. Někteří klienti se však nedokážou orientovat v čase a tak je nutné jim návštěvu připomenout.⁹⁵

Každé zařízení se také k zoterapii staví jinak. Někdo ji chápe jako zpestření všedního programu a někdo zase naopak jako metodu, která je pro klienty přínosná a vidí na klientech pozitivní změny jak v oblasti duševní, tak i zdravotní.

⁹⁴ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zoterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 90

⁹⁵ Srov. Sborník příspěvků – Mezinárodní seminář o zoterapiích k tvorbě metodiky 25. – 27. 6. 2004 v Brně, Brno, 2004, s. 71-72

2.2.1.2 Cílové skupiny pro využití zooterapie

V této části se budu věnovat základním cílovým skupinám, u kterých je možno využít zooterapii.

V současnosti se zooterapie stává pomocnou metodou, která je již velmi často využívána při práci s různými cílovými skupinami. Obecně ji lze tedy aplikovat u lidí různých skupin vyjma konkrétních osob, které byly vyřazeny na základě kontraindikací⁹⁶ zooterapie.

Kontraindikace zooterapie

Indikace⁹⁷ klienta pro zooterapie jsou různé. „Uklidňující efekt, rozjasnění nálady a zvýšená motivace byla pozorována při přítomnosti zvířete v průběhu léčení u pacientů každého věku se všemi typy zdravotních okolností.“⁹⁸

I přes toto pozitivní působení se mohou objevit kontraindikace, které zabraňují konkrétnímu jedinci, aby využíval zooterapii pro své podpůrné léčení. Jedná se především o alergie spojené se setkáním se zvířetem, některá akutní onemocnění, astma, onemocnění imunitního systému, otevřené rány nebo např. kynofobii⁹⁹, felinofobii¹⁰⁰ či hipofobii¹⁰¹ klienta. Mezi nejčastější kontraindikace v souvislosti s hipoterapií se řadí horečnatá či jiná akutní onemocnění, krvácivost, akutní zhoršení stavu v rámci základního onemocnění,

⁹⁶ Okolnost, která nedovoluje určitý způsob léčení

⁹⁷ Stanovení vhodného diagnostického postupu léčby na základě příznaků a průběhu nemoci

⁹⁸ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 77

⁹⁹ Chorobný strach ze psů

¹⁰⁰ Chorobný strach z koček

¹⁰¹ Chorobný strach z koní

osteoporóza, strach z koně, nezvladatelná agresivita, neschopnost a také nezhojené rány, či dekubity¹⁰².¹⁰³

V další části se budu věnovat nejčastějším cílovým skupinám, u kterých může být praktikována zooterapie.

Různé druhy zooterapie lze praktikovat téměř u všech cílových skupin. Proto se zaměřím u těchto klientů jen na popis využití zoterapií pro ně specifických.

2.2.1.2.1 Dítě¹⁰⁴ a zooterapie

„Důležitost přátelství dítěte se zvířetem pro podporu citového a rozumového vývoje dítěte je jistě nesporná a výzkumy z celého světa potvrzují, že vztah dítěte ke zvířatům napomáhá rozvoji sebevědomí, pocitu zodpovědnosti, samostatnosti a schopnosti zapojit se do společnosti.“¹⁰⁵

Zoterapií, které je možno využít při práci s dětmi je mnoho, můžeme využít např. canisterapii, hipoterapii, felinoterapii, ornitoterapii a také terapii s malými zvířaty.

Dítě může být zvířetem motivováno např. k pohybu, k procházce do přírody, k výtvarným činnostem apod.¹⁰⁶

¹⁰² Proleženiny

¹⁰³ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 240

¹⁰⁴ Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. (Úmluva o právech dítěte)

¹⁰⁵ Srov. Sborník příspěvků – Mezinárodní seminář o zoterapiích k tvorbě metodiky 25. – 27. 6. 2004 v Brně, Brno, 2004, s. 73

¹⁰⁶ Srov. Kol. autorů, *Pravda o zoterapii*. Sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2003, s. 47-48

Nejvhodnější zooterapií při práci s dětmi se jeví canisterapie, neboť psa lze využít téměř při všech činnostech. Je však potřeba také brát ohled na psovi specifické potřeby (spánek, odpočinek, krmení). Pes také dokáže velmi rychle navázat přátelský vztah s dítětem. Dává dítěti možnost si vytvářet pozitivní chování k ostatním zvířatům a potažmo i lidem. Vliv psa na chování dítěte byl pozorován v mnoha oblastech. Pes může být buď přímým aktérem v aktivitě (např. soutěže se psem, hra se psem, jeho výcvik) nebo může být motivačním prvkem.¹⁰⁷

2.2.1.2.2 Starý člověk¹⁰⁸ a zooterapie

Problémy, které se objevují u starých lidí, jsou především zdravotní, změna kvality života, problémy s adaptací, smutek, osamělost, ztráta profesní role a závislost na druhých.

Některé druhy zooterapie jim tyto problémové oblasti mohou pomoci překonávat či zmírňovat. Oblíbenými zvířaty v zooterapii se starými lidmi jsou především psi, kočky, ale také drobní hlodavci, ptáci či akvarijní rybičky. Hipoterapie je u této cílové skupiny značně individuální. Záleží na zdravotním stavu klienta, a zda ji lékař doporučí či nikoliv.

Zooterapie mohou starým lidem pomoci s **trénováním kognitivních funkcí** (např. percepce¹⁰⁹, pozornost, paměť). Dokážou také vzbudit zájem o návštěvy zvířat např. v domově důchodců. Zvíře může pro starého člověka také pomoci při nalezení důvěry a pocitů úspěchu. V tom smyslu, že ještě nejsou pro společnost zbyteční a někdo si jich všímá.

¹⁰⁷ Srov. Kol. autorů, *Pravda o zooterapii*. Sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2003, s. 47-48

¹⁰⁸ Bývá charakterizován svou příslušností k věkové skupině definované dosažením 60, resp. 65 let a je spojován se statutem důchodce.

¹⁰⁹ Vnímání

Zooterapie u těchto klientů také stejně jako u ostatních pomáhá s procvičováním jemné motoriky a může pozitivně přispívat k ovlivňování emocí.¹¹⁰

Dobrý vztah starého člověka ke zvířatům dokáže zastoupit také nejen chybějící rodinné vztahy, ale i posílit pocit spokojenosti, prožitek radosti. Galajdová uvádí, že „po šedesátce je 80% majitelů psů spokojeno se svým životem, oproti 55% spokojených seniorů bez psa.“¹¹¹

2.2.1.2.3 Zdravotně postižení¹¹² a zooterapie

„Postižení můžeme chápat jako náročnou životní situaci, protože dlouhodobě působí na jedince zatěžujícím vlivem, zvyšuje stres, způsobuje řadu konfliktů i frustraci¹¹³.“¹¹⁴

Velmi také záleží jak je schopen se jedinec s postižením vyrovnat. U jedinců se zdravotním postižením se mohou častěji objevovat problémy jako je negativismus, egocentrismus, závislost a nesamostatnost, obtíže v sociálních kontaktech, komunikační a vztahové problémy. Poznávací procesy se u těchto jedinců budují na základě např. náhradních smyslů. V současnosti je tady snaha o podporu integrace¹¹⁵ těchto jedinců do společnosti.

¹¹⁰ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 140

¹¹¹ GALAJDOVÁ, L., *Pes lékařem lidské duše*. GRADA, 1999, s. 115

¹¹² Osoby, které mají dlouhodobé fyzické, mentální, duševní nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami, může bránit jeho plné a efektivní účasti ve společnosti rovnocenně s ostatními (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením)

¹¹³ Psychický stav vznikající tehdy, když není jedinci umožněno aby uspokojil své důležité potřeby

¹¹⁴ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 129

¹¹⁵ Vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením stejně jako u zdravých lidí a jejich začleňování do společnosti

U zdravotně postižených je možno využívat různých druhů zooterapie. Nejdůležitějšími a také nejužitečnějšími společníky pro zdravotně postižené jsou však psi. U takto postižených jedinců mohou pomáhat např. psi *signální, vodící nebo asistenční*. Jednotlivé druhy těchto psů jsou dále rozebrány u jednotlivých cílových skupin.

Zooterapie u klienta s epilepsií¹¹⁶

U této cílové skupiny se může využívat metody AAA nebo AAT může mít jak individuální tak skupinovou formu. Zooterapie může být také u těchto osob praktikována jak rezidentní tak návštěvní formou. V úvahu přicházejí také různé cílové skupiny klientů s epilepsií, přes děti až po dospělé. Při zooterapii u klientů s epilepsií je třeba se zaměřit na psychosociální stránku tohoto onemocnění. Epilepsie totiž může do života klienta přinášet strach ze záchvatů, problémy se socializací a komunikací a také problémy se sebeuvědomováním. Při stanovování zooterapeutických cílů je tedy nutné brát tyto složky onemocnění v potaz a zaměřit se na celkovou podporu klienta s epilepsií.¹¹⁷

U klientů s epilepsií je možno využívat široké škály zvířaty podporované terapie (např. canisterapie, hipoterapie, felinoterapie). Nejvyužívanější zooterapií je canisterapie.¹¹⁸

„Využití canisterapie u klienta s epilepsií může mít široký rozsah.“¹¹⁹

¹¹⁶ Záchvatovité onemocnění mozku projevující se poruchami vědomí různého stupně, často doprovázené křečemi

¹¹⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 158-159

¹¹⁸ Využití jiných druhů zooterapie nebylo doposud podrobněji popsáno

¹¹⁹ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 158

Jedním z možných prostředků canisterapie u cílové skupiny klientů s epilepsií je **signální pes**. Jedná se o psa, který je speciálně vycvičen k tomu, aby varoval klienta před přicházejícím záchvatem.¹²⁰

„Zahraniční materiály zaznamenávají jednotlivé případy, kdy stálá přítomnost psa vedla k poklesu počtu epileptických záchvatů.“¹²¹

Signální pes má širší možnosti využití, nahrazuje některý ze smyslů člověka a upozorňuje jej tak na konkrétní určité vjemy. Tento pes tedy pomáhá např. sluchově postiženým jedincům, osobám trpícím epilepsií a dalším osobám se specifickými potřebami (např. pro osobu s kardiovaskulárním onemocněním apod.).

Zooterapie u klienta s mentálním postižením¹²²

Klasifikace mentálního postižení se nejčastěji dělí podle hloubky postižení vyjádřenou IQ. Dělíme jej na *lehkou mentální retardaci* (IQ 50-69), *středně těžkou mentální retardaci* (IQ 35-49), *těžkou* (IQ 20-34) a na *hlubokou mentální retardaci* (IQ 20 a méně).¹²³

Charakteristickým projevem těchto jedinců je kromě nižší inteligence také opožděný psychomotorický vývoj, opoždění řeči, porucha myšlení, percepce, pozornosti, paměti, koordinace, sebeobsluhy, citová a volní nevyzrálост, stereotypní projevy, vyšší závislost na okolí a zpomalení sociálních dovedností. Čím vyšší je stupeň postižení, tím jsou také více postiženy tyto oblasti. (Pipeková a kol., 1998)¹²⁴

¹²⁰ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 159

¹²¹ GALAJDOVÁ, L., *Pes lékařem lidské duše*. GRADA, 1999, s. 90

¹²² Úroveň mentálních schopností nedosahuje stejné úrovně jako u zdravého jedince

¹²³ Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 161

¹²⁴ In tamtéž

Klienti s tímto postižením, u kterých je praktikována zooterapie velmi často žijí v zařízeních, které poskytují pobytové sociální služby, nebo dochází do různých stacionářů. Při stanovení cílů zooterapie se vychází u těchto klientů z konkrétních schopností jedince, jeho dovedností a hloubky postižení. Mezi obecný cíl zooterapie u těchto klientů můžeme zařadit především rozvoj socializace (tedy společenského a pracovního uplatnění). Další konkrétní cíle zooterapeut stanovuje v závislosti na zvolené formě zooterapie. Zooterapie u těchto klientů může stejně jako u jiných cílových skupin pomoci při rozvoji sociálních dovedností a také motorických a poznávacích dovedností. Může také přispět ke koordinaci pohybu, rozvoji myšlení a řeči, nebo také k rozvoji sebeobsluhy a samostatnosti.¹²⁵

Z internetových zdrojů sdružení praktikujících zooterapie u této cílové skupiny jsem zjistila, že oblíbenou zoterapií u těchto klientů je především canisterapie. Tito klienti totiž často vyhledávají tělesné kontakty a touží po mazlení a objetí, pes jim tohle může zprostředkovat.

Zooterapie u klienta se zrakovým postižením

Pro zrakově postižené klienty se v rámci zooterapie využívá v souvislosti s canisterapií nejčastěji ***vodících psů***.

První záznamy o výcviku vodících psů pro zrakově postižené pocházejí již z 18. století. Prudký rozvoj výcviku těchto psů však nastal až v průběhu první světové války, kdy se z fronty vracelo mnoho osleplých vojáků.¹²⁶

¹²⁵ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 161-162

¹²⁶ Srov. GALAJDOVÁ, L., *Pes lékařem lidské duše*. GRADA, 1999, s. 103

Tito psi dokážou částečně nahradit smyslovou ztrátu a umožňují tak člověku se zrakovým postižením zařazení mezi soběstačné jedince. Výcvik těchto vodících psů je finančně náročný, je však hrazen zdravotními pojišťovnami. Pes pro klienta se zrakovým

postižením nepředstavuje jen kompenzační pomůcku, ale také pes zastává roli neocenitelného pomocníka a často i jediného tvora v životě nevidomého. Pes může u klienta eliminovat pocity osamělosti a může se také stát prostředkem pro nové sociální kontakty. Dále také zvyšuje pocit bezpečnosti.¹²⁷

Další důležitou zooterapií u zrakově postižených může být felinoterapie nebo terapie s malými zvířaty, která vzhledem k posílení hmatového smyslu může stimulovat taktilní podněty klienta.

Zooterapie u klienta se sluchovým postižením

„Řeč je nejdokonalejším prostředkem lidského dorozumívání. Je nástrojem lidského myšlení.“ Řeč je závislá na stavu smyslových orgánů. Jednou z hlavních úloh plní sluchové vnímání. Je známo, že sluchem získáváme až 65% informací.¹²⁸

Je velmi důležitá diagnostika sluchového postižení a to převážně u dětí.

První zkušenosti se zooterapiemi u takto postižených jedinců se začali získávat v oblasti canisterapie u dětí na rehabilitačních pobytech. Pes začal působit u dětí se sluchovým postižením jako motivační prvek. Pro dítě, které je pasivní, a nejeví zájem o společnost, se pes stává prostředníkem s okolním světem. Dítě je psem přinuceno k pohybu, a musí nějak zareagovat na chování zvířete. Některé děti se sluchovým postižením se

¹²⁷ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 163-165

¹²⁸ tamtéž, s. 165

dostávají poprvé do kontaktu se zvířetem. Důležitým faktorem pro komunikaci se sluchově postiženými je oční kontakt, jelikož někteří klienti odezírají.¹²⁹

Při zooterapii se dají využít různé techniky, které jsou specifické pro sluchově postižené klienty. Patří sem např. **vibrace** při psím štěkotu na těle zvířete nebo vrnění kočky, tyto vibrace u zvířat mohou děti porovnávat s vibracemi na svém těle. Dalšími technikami jsou různé techniky **dýchání**, kdy jedinec s postižením vizuálně i hmatem rozeznává pohyby hrudníku a cítí teplý dech zvířete¹³⁰

Jedinci se sluchovým postižením, kteří využívají znakového jazyka, si prostřednictvím zvířat mohou **rozšířit svou slovní zásobu**.

Psi mají velmi dobrý sluch, a proto je lze naučit, aby své pány upozorňovaly na zvonící budík, nebo zvonek u dveří.¹³¹

V odborné terminologii se jedná o **psy signální**. (viz. canistherapie u klienta s epilepsií).

Zooterapie u klienta s tělesným postižením

„Pojem tělesné postižení je velmi široký, ale je možné jej stručně definovat jako postižení, které se projevuje buďto dočasnými, anebo trvalými problémy v motorických dispozicích člověka (Jankovský 2006).¹³²

U klienta s tělesným postižením se může jednat o poruchy především v oblasti nervového systému, nebo poruchy v oblasti pohybové nebo nervového aparátu.

¹²⁹ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s.165

¹³⁰ Srov. tamtéž, s. 167

¹³¹ Srov. GALAJDOVÁ, L., *Pes lékařem lidské duše*. GRADA, 1999, s. 110

¹³² In Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 173

Před stanovením cílů zooterapie při práci s klienty s tělesným postižením je třeba aby zooterapeut znal druh postižení klienta a veškerá jeho specifika.

Podmínky zooterapie jsou obdobné jako u ostatních skupin klientů, patří sem dostatečná kvalifikace canisterapeutického týmu, spolupráce s odborníky a stanovení základních individuálních cílů u daného klienta.¹³³

U těchto klientů je možno také využívat různé druhy zoterapií, které mohou pomoci ke zlepšení jak psychického tak i zdravotního stavu klienta (např. felineoterapie, ornitoterapie, canisterapie).

U osob s tělesným postižením se také uplatňují **psi asistenční**.

Asistenční psi pomáhají osobám s tělesným postižením, nejčastěji upoutaným na invalidní vozík. Psi manipulují s předměty, dveřmi, vypínači a mohou také pomoci při pádu z vozíku přivoláním pomoci. Každý asistenční pes je cvičen pro individuální potřeby svého budoucího majitele. Pes tak může klientovy kompenzovat dovednosti, které sám nezvládá.¹³⁴

Canisterapie může u těchto klientů být pojata i jako příprava na pořízení asistenčního psa. V případě techniky **polohování**, kterého je v rámci canisterapie také využíváno je důležitá přítomnost fyzioterapeuta, který stanovuje jednotlivé polohy.¹³⁵

¹³³ Srov. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: DONA, 2007, s. 173

¹³⁴ Srov. tamtéž, s. 115

¹³⁵ tamtéž, s. 174

Zooterapie u klienta s kombinovaným postižením

Osoby s kombinovaným postižením jsou osoby, které trpí většinou těžkou až hlubokou mentální retardací, která je kombinována s různým stupněm tělesného postižení. Klienti s tímto postižením většinou nejsou schopni navenek verbalizovat pocity prožívání a jednání. Ve většině případů tyto pocity vyjadřují svými tělesnými projevy.

Zooterapie u těchto klientů navozuje ***pocit bezpečí***. Klient se při různých technikách zooterapie může zklidnit a uvolnit. Takto připravený klient nebo dítě s kombinovaným postižením je lépe připraveno na kontakt s okolím. Takto postižené osoby totiž velmi těžce navazují kontakt s okolním světem. Jsou však schopny vnímat ***somatické***¹³⁶, ***vibrační***¹³⁷ ***a vestibulární***¹³⁸ ***podněty***.

¹³⁶ Tělesné – pomocí somatických podnětů se může u těchto klientů docílit pozitivních zkušeností s vlastním vnímáním těla (např. ohraňování těla psem, hlazení zvířete, pokládání granulí na různé části těla apod.)

¹³⁷ Jedním z nejpřirozenějších vibračních podnětů je dech, který může klient s kombinovaným postižením vnímat u psa. Vibrační podnět je také možno využít při vrnění kočky.

¹³⁸ Vestibulární podněty zprostředkovávají informace o poloze těla v prostoru. Při canisterapii se využívá především změn polohy, či přijímání poloh nových

3 PRAKTICKÉ VYUŽITÍ CANISTERAPIE A HIPOTERAPIE U DĚTÍ S AUTISMEM

Tato kapitola popisuje praktické využití canisterapie a hipoterapie a zaměřuje se na poslední cílovou skupinu a to na osoby s autismem v tomto případě na děti. V rámci mé praxe, mi bylo umožněno získat praktickou zkušenost s využitím těchto zooterapií u této cílové skupiny, a proto ji věnuji samostatnou kapitolu.

Kapitola se zpočátku zaměřuje na autismus obecně a dále vymezuje jeho příznaky. V další části se zabývám popsáním specifík canisterapie a hipoterapie u dětí s autismem jako součást léčebného postupu a také popisují pozorování z mé praxe.

3.1 Autismus

Autismus je řazen do kategorie *pervazivních vývojových poruch*.¹³⁹ Nejdůležitější charakteristikou těchto poruch je především dominantní postižení v oblasti motoriky, kognitivních funkcí jazyka a sociálních dovedností. Je důležité, že autismus tak jako v minulosti není chápán jako mentální onemocnění nebo psychóza. Termín duševní choroba nebo psychóza totiž souvisí s psychiatrickou terapií, naproti tomu prvotní terapií u autismu je především speciální vzdělávání.¹⁴⁰

Dětský autismus byl popsán Kannerem v roce 1943. Mimořádná pozornost je tomuto tématu věnována však až v posledních dvaceti letech. V České republice se specializovaná péče o tyto děti začala rozvíjet až po roce 1989. V legislativě se objevují tabulky kategorií postižení, v nichž nejsou děti s autismem evidovány jako zdravotně postižení.¹⁴¹

¹³⁹ Pervazivní vývojová porucha je taková, která proniká do osobnosti dítěte a výrazně mění její chování, možnosti socializace a vzdělávání.

¹⁴⁰ Srov. PEETERS, T., *Autismus – od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci*. Praha: Scientia, 1998, s. 11-12

¹⁴¹ Srov. HOWLIN, P., *Autismus u dospívajících a dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 9

3.1.1 Příznaky

Pro kvalitní a správné praktikování zooterapie u dětí s autismem je nutné, aby zooterapeut znal dobře oblasti, které dělají těmto dětem problém. V závislosti na tom pak může zvolit pro dítě s autismem vhodné metody a formu zooterapie. Každé autistické dítě je však individuální.

Sociální vztahy

Autistické chování je problematické v mnoha oblastech. Jedná se zejména o postižení v *sociálních vztazích*. Autistické děti nejsou schopny rozvíjet vztahy s vrstevníky. Sociální vztahy, které jsou pro zdravé děti zdrojem radosti a uspokojení, představují pro děti s autismem hrozbu, která může vyvolat izolaci.

Autistické děti většinou kopírují chování jiných bez sociálního porozumění a využívají často rutinního chování. Sociální kontakty jsou pro zdravou populaci ve většině případů zdrojem radosti, pro autistu však představují trvalý stres a znepokojení. Chování autistického jedince je často nepředvídatelné. Je však velkou chybou se domnívat, že autistické děti nepotřebují sociální kontakty.¹⁴²

Představivost

Oblast představivosti je u dětí s autismem velmi problematická. Při nácviku pozornosti u těchto dětí je třeba využívat vizuální pomoci. Je třeba brát také v potaz, že děti s autismem potřebují více času ke zpracování informací. U každého dítěte je to individuální.

¹⁴² Srov. JELÍNKOVÁ, M., *Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, s. 5

Myšlení

Děti s autismem mají problémy v oblasti myšlení. „Nejen, že nejsou schopni pochopit, co si jiní myslí a cítí (nedostatek empatie), ale nejsou schopni si uvědomit, že oni sami či jiní lidé vůbec myslí a cítí (teorie mysli).“¹⁴³ To však neznamená, že děti s autismem nemyslí, nebo nemají emoce, pouze si těchto procesů nejsou sami vědomi.

Vnímání

„Vnímání nám umožňuje poznávat svět. Zdravý člověk se vnímáním učí a je schopen naučené kreativně využívat při organizaci dění kolem sebe, podle svých představ a ke svému prospěchu.“¹⁴⁴ Dítě s autismem však reaguje na smyslové podněty, které se k němu dostávají, velmi nevyrovnaně. Autista např. vůbec nereaguje na hlučné prostředí, ale právě naopak velmi intenzivně reaguje na velmi tichý zvuk. Některé pro zdravé jedince běžné a každodenní zvuky mohou u autistů způsobovat bolest. Příčiny této abnormality nejsou doposud známy. Existují však speciální terapie, které se snaží tuto abnormalitu vyrovnávat a učí autistické děti vnímat svět méně rušivě.¹⁴⁵

Pozornost

Problémy v oblasti pozornosti se u autistů objevují především v tom, že svou pozornost dokážou soustředit pouze na jeden objekt. Příčin snížené pozornosti ostatních vlivů může být mnoho. Dítě není pro danou činnost např. dostatečně motivováno, nerozumí zadanému úkolu, nebo může být precitlivělé na okolní rušivé zvuky. Pozornost může snižovat i problém postižených autismem vidět svět jako celek.¹⁴⁶

¹⁴³ JELÍNKOVÁ, M., *Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, s. 6

¹⁴⁴ tamtéž

¹⁴⁵ Srov. tamtéž

¹⁴⁶ Srov. tamtéž

Paměť

Neschopnost uvědomovat si vlastní myšlení souvisí u dětí s autismem i s procesem paměti. Autistické dítě je si schopno zapamatovat obrovské množství informací (např. telefonní seznam, jízdní řády apod.). Autista si však tyto data pamatuje bez vztahu k vlastní osobě.¹⁴⁷

Emoce

Většina lidí si myslí, že autisté nemají žádné emoce. Je tomu však přesně naopak. Emoce jsou u autistického jedince velmi silné, bohužel však tyto děti nejsou těchto emocí schopni využít při učení a při myšlení. „Je velmi obtížné vysvětlit lidem s autismem například význam slova smutek.“¹⁴⁸

Komunikace

Autismus je celoživotním postižením, které závažně ovlivňuje každou oblast postiženého. Jednou z těchto oblastí je oblast komunikace. Komunikace u těchto dětí podstatně omezuje schopnost pochopit to co se děje a proč.

Jestliže se u těchto dětí nevytvoří smysluplná řeč do šesti let věku, jejich budoucí vývoj je značně ohrožen. Jen u malého množství takto postižených dětí se však do tohoto věku řeč objeví. U dětí postižených autismem je řeč na zdánlivě dobré úrovni, včetně slovní zásoby a skladby věty. Bohužel tyto děti mají problém s jejich porozuměním.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Srov. JELÍNKOVÁ, M., *Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, s. 7

¹⁴⁸ tamtéž

¹⁴⁹ Srov. HOWLIN, P., *Autismus u dospívajících a dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 43-45

S oblastí komunikace u autistických dětí je často spojována problematika echolálie.¹⁵⁰ Sama echolálie však není příznakem autismu. Avšak i při normálním vývoji jazyka dítěte se určité prvky této poruchy mohou objevovat.¹⁵¹

Vzhledem k tomu, že verbální komunikace je komunikací abstraktní a té autistické dítě nerozumí, je třeba u těchto dětí využívat vizuálních komunikačních systémů. V těchto systémech se jedná o spojení symbolu a významu. Pro děti s autismem je toto znázornění lépe pochopitelné. Existují však děti s autismem, které nejsou schopni pochopit ani tyto vizuální systémy a obrázky jsou pro ně příliš abstraktní, u těchto dětí se tedy nejprve začíná s komunikací pomocí předmětů.¹⁵²

„Dítě s autismem nechápe, k čemu komunikace slouží, neví, že pomocí komunikace si sdělujeme myšlenky, vyjadřujeme svá přání, souhlas či nesouhlas, komentujeme události apod.“¹⁵³ Někteří odborníci proto doporučují pochopení těchto emocí učit pomocí vizuálních klíčů (např. obrázků vyjadřující emoce).

Abstraktní myšlení

Další oblastí, se kterou mají děti s autismem problém je oblast abstraktního myšlení. Abstraktní pojmy a hypotetické myšlenky jsou pro autisty často problematické. Děti také nechápou ironii a to u nich vede ke zmatku a nepochopení. Dalším problematickým okruhem v oblasti abstraktního myšlení je porozumění budoucnosti.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Doslovné opakování slov či vět

¹⁵¹ Srov. PEETERS, T., *Autismus – od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci*. Praha: Scientia, 1998, s. 49

¹⁵² Srov. tamtéž, s. 61-62

¹⁵³ JELÍNKOVÁ, M., *Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, s. 4

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 52-53

Autistické děti také velmi špatně snášejí změny. Je proto nutné aby měli vytvořený stereotypy a neměnné vzorce chování.¹⁵⁵

„Jediné osoby, které se dokážou vcítit do potíží postiženého, bývají jejich rodiče. Jsou jediná, kteří si uvědomují nutnost kontinuální pomoci a ochrany postižených.“¹⁵⁶

3.1.2 Léčebné postupy

Odborníci, kteří se zabývají autismem, kladou důraz především na to, aby byly neustále šířeny teoretické znalosti o autismu a byly vytvářeny nové metody a přístupy při práci s těmito dětmi.

Je také nesmírně důležité, aby byl autismus správně diagnostikován a léčen. Děti s autismem mohou mít problémy v oblasti chování, komunikace, ale také mohou trpět poruchami sluchu a mohou být mentálně retardované. Je však velkým problémem, když jsou tyto děti léčeny a vychovávány stejně jako děti sluchově postižené nebo děti s mentální retardací.¹⁵⁷

Léčebných postupů, které slibují vyléčení nebo zlepšení zdravotního stavu dětí s autismem je mnoho. Může sem patřit např. terapie pevným držením (holding therapy),¹⁵⁸ arteterapie,¹⁵⁹ muzikoterapie,¹⁶⁰ facilitovaná komunikace¹⁶¹ a mnoho dalších. Doposud však nebyla nalezena metoda vyléčení autismu.¹⁶²

¹⁵⁵ Srov. HOWLIN, P., *Autismus u dospívajících a dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 13

¹⁵⁶ Srov. PEETERS, T., *Autismus – od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci*. Praha: Scientia, 1998, s. 15

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 14

¹⁵⁸ Jedná se o terapii, při které může dát dítě najevo negativní pocity a může se naučit zvládat konflikty a posilovat vzájemnou vazbu

¹⁵⁹ Arteterapie je léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. (Česká arteterapeutická asociace), Srov. Arteterapie v České republice [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno [cit 2010-04-23]. Dostupný na: <http://www.arteterapie.cz/>

¹⁶⁰ Cílené využívání zvuku a hudby k terapeutickým účelům

¹⁶¹ V této technice facilitátor podporuje ruku, zápěstí nebo paži klienta, zatímco klient používá klávesnici nebo tabulku s abecedou a píše slova, slovní spojení a věty.

¹⁶² Srov. HOWLIN, P., *Autismus u dospívajících a dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 18

Mezi léčebné postupy může také patřit i canisterapie nebo hipoterapie.

3.1.2.1 Canisterapie u dětí s autismem

Canisterapeut by měl dobře znát individualitu svého klienta, hloubku jeho postižení a způsob a míru, do jaké autismus dítěti ovlivňuje jeho život. Také by měl vědět, do jaké míry je klient schopen se něco naučit. Každé autistické dítě má také své silné a slabé stránky, kterých je možno využívat při canisterapii. V úvahu by měl canisterapeut také brát prostředí a podmínky, ve kterých dítě žije.¹⁶³

Testování canisterapeutických psů se nezaměřuje speciálně na autisty. Ve všech canisterapeutických organizacích mají jednotnou zkoušku bez zaměření.

U autistických dětí je canisterapie velmi důležitá především pro jejich styk s okolním světem. Psy pro autistické dítě tak plní roli určitého prostředníka mezi lidmi a okolním světem a přispívají k jejich duševní rovnováze, snižují pocit osamění.¹⁶⁴

¹⁶³ Srov. JELÍNKOVÁ, M., *Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, s. 3

¹⁶⁴ Srov. Canisterapeutické centrum Zlín [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno [cit 2010-04-27]. Dostupný na: <http://canisterapie-zlin.cz/canisterapie.php>

Význam psa pro rozvoj autistického dítěte

Je třeba zdůraznit, že partnerský vztah **dítě – pes** má pozitivní vliv na psychické i fyzické zdraví dítěte. Pes motivuje dítě k činnosti, a zároveň poskytuje zábavu. Člověk je chápán jako jednota bio-psycho-sociální oblasti, ať je zdravý či handicapovaný. Podívejme se tedy, jaký přínos pes přináší v těchto třech sférách života jedince: ¹⁶⁵

Biologická oblast

Biologická oblast je u jedince s autismem velmi důležitá. V oblasti vlivu zvířete na fyzické zdraví jedince bylo realizováno mnoho výzkumů, ze kterých vyplývá, že u lidí, kteří nevlastnili, nebo nebyli v kontaktu se zvířetem, byly značně vyšší rizikové faktory koronárních nemocí, měli větší problémy se soustředěním, se spánkem, špatným trávením, potíže s dutinami či nachlazením. Zdá se pravděpodobné, že právě pohyb, který je při terapii nutný, vyvolává pozitivní změny zdravotního stavu dítěte. ¹⁶⁶

Psychická oblast

Již pouhá přítomnost psa, ke kterému má autistické dítě pozitivní vztah, působí velmi kladně na jeho psychické stavy a procesy. Konkrétně to může být např. pouhá přítomnost psa nebo jeho přímé či zprostředkované pozorování, které může vyvolávat zklidňující a relaxační pocit. Pes také přitahuje a udržuje pozornost dítěte a je schopen autistovi poskytovat oporu snižující a tlumící stres a zneklidnění. Činnosti a hry se psem zlepšují komunikační schopnosti a dovednosti dítěte, rozšiřuje se jeho slovní zásoba a vyjadřovací schopnosti, dítě je motivováno především tím, že mu záleží na tom, aby pes rozuměl jeho povelům. Komunikace se psem je pro autistu méně stresovou činností než komunikace s člověkem. ¹⁶⁷

¹⁶⁵ Srov. KARÁSKOVÁ, V., KRAUSOVÁ, A., *Pes a dítě s mentálním postižením*. Olomouc, 2004 s. 15

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 16

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 17

Ze sociologického hlediska vztah pes – dítě splňuje veškeré podmínky sociálních vazeb, rolí a sociálních pozic dítěte. V tomto vztahu ač neuvěřitelně, fungují mechanismy socializace, integrace a také empatie. U autistického jedince se mohou začít rozvíjet pečovatelské a ochranné postoje, něžnost, ohleduplnost a obětavost. Při tomto vzájemném vztahu je také u dítěte uspokojena potřeba tělesného kontaktu, která se mnohdy autistickým jedincům nedostává. Je také pravdou, že někteří autisté tělesný kontakt nevyhledávají nebo odmítají. Pes také může korigovat a upevňovat pocit zodpovědnosti. Autistické dítě většinou velmi dobře spolupracuje s canisterapeutem při relaxačních a dotykových technikách. Problémem však pro autisty může být oblast výchovná, ve které je třeba udržovat určitou hranici a to takovou, abychom přestali s dítětem canisterapeuticky pracovat v době, kdy je dítě unavené, nebo již nechce spolupracovat.¹⁶⁸

Nezbytný je při canisterapii neustálý a ostrážitý dozor. Canisterapeut by neměl laicky řečeno „klienta spustit z očí“. Na druhou stranu, je také třeba dávat pozor na zvíře samotné, které se canisterapie účastní. Pes by za žádných okolností neměl být podroben týrání ze strany dítěte.

¹⁶⁸ Srov. KARÁSKOVÁ, V., KRAUSOVÁ, A., *Pes a dítě s mentálním postižením*. Olomouc, 2004, s. 18

Canisterapie v o.s. Jitro a o.p.s. CREDO u dětí s autismem

Následující část je z důvodu podobnosti tématu převzata z páté kapitoly mé absolventské práce.¹⁶⁹

Můj zájem o canisterapii započal na mé praxi na VOŠ sociální Olomouc, kterou jsem absolvovala ve druhém a třetím ročníku v o.p.s. CREDO Olomouc. Toto zařízení je školským zařízením, které poskytuje výchovné a vzdělávací aktivity pro osoby s autismem a kombinovaným postižením. Praxi jsem zde vykonávala tři měsíce, tudíž jsem měla možnost delší dobu pozorovat jak se zde canisterapie provádí.

„MŠ, ZŠ, a SŠ CREDO, o.p.s. je školou speciální, která ve spolupráci s občanským sdružením Jitro usiluje o komplexní sociální rehabilitaci zdravotně postižených dětí a mládeže s cílem integrace do společenského života.“¹⁷⁰

Ve škole jsou třídy ZŠ, ZŠ praktické, ZŠ speciální, ZŠ speciální s rehabilitačním programem a třída, ve které jsou vzděláváni žáci s autismem. Maximální kapacita školy je 45 žáků.

„Vznik školy Credo se datuje rokem 1991, kdy z popudu rodičů a přátel postižených dětí vzniklo občanské sdružení Credo. To jako svou součást zřídilo i školu pro děti s kombinovanými vadami. Jednalo se o mateřskou, základní, zvláštní a pomocnou školu.

¹⁶⁹ ŠMOLDOVÁ, V., 2010, *Možnosti využití psa v sociální práci*. [práce odevzdaná na CARITAS, VOŠs Olomouc v dubnu 2010]

¹⁷⁰ Mateřská škola, Základní škola a Střední škola CREDO, Úvod [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno. [2010-04-06]. Dostupný na [www: http://www.credoops.estranky.cz/](http://www.credoops.estranky.cz/)

Ve školním roce 1995/1996 byla otevřena dvouletá praktická škola pro mládež s více vadami. V ní si mohou studenti osvojit praktické dovednosti použitelné v každodenním životě. V roce

1999 došlo z legislativních a ekonomických důvodů k oddělení občanského sdružení Credo (pod novým názvem Jitro – sdružení rodičů a přátel postižených dětí) a speciální školy Credo. V současnosti funguje Mateřská škola, Základní škola a Střední škola Credo jako obecně prospěšná společnost. Činnost mateřské školy se nevykonává a připravuje se její vymazání z rejstříku.“¹⁷¹

Jitro je sdružením rodičů a přátel postižených dětí, které je občanským sdružením a v rámci své činnosti poskytuje sociální služby.

Canisterapie se v o.p.s. Credo provádí převážně v rehabilitační třídě, ve které jsou vzdělávání žáci s autismem a s kombinovanými vadami. V době mé praxe třídu navštěvovalo 6 žáků. Canisterapie se zde provozuje jednou týdně po dobu 2 vyučovacích hodin. Před canisterapeutickou hodinou byli vždy psi vyvenčeni, nakrmeni, vyčesáni.

Canisterapeutka, která do zařízení dochází, provádí aktivity se dvěma psy rasy Chesapeake bay retriever a dvěma jorkšírskými teriéry. V přípravě zde byla i felinoterapie. Veškerá canisterapeutická činnost, která je zde prováděna se uskutečňuje pod záštitou canisterapeutického sdružení Aura Canis.

Aura Canis je sdružením, které se zabývá především působením canisterapeutických týmů ve stacionářích, školách, domovech pro seniory, u lidí tělesně i mentálně postižených, sociálně znevýhodněných dětí, pořádáním přednášek a osvětovou činností na téma

¹⁷¹ Mateřská škola, Základní škola a Střední škola CREDO, Úvod-Historie [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno. [2010-04-06]. Dostupný na [www: http://www.credoops.estranky.cz/](http://www.credoops.estranky.cz/),

canisterapie, konzultacemi při výcviku canisterapeutických psů a přípravě canisterapeutů, pořádáním krátkodobých i dlouhodobých pobytů s využitím canisterapie.¹⁷²

Pozorování

Na této praxi jsem mohla metodou pozorování spatřovat různá specifika a metody, kterých zde bylo v rámci canisterapie u autistických dětí využíváno.

Pozorováním jsem také měla možnost sledovat, jaký měla canisterapie v rehabilitační třídě vliv na klienty. Vedla jsem také několik rozhovorů (formou jak uzavřených tak otevřených otázek) s pracovníky, při kterých jsem zjišťovala, jak se klienti chovali při prvním kontaktu se psem, a zdali vysledovali u klientů nějaké změny, které u nich mohli po dlouhodobějším canisterapeutickém setkávání nastat.

Několik dětí zde komunikuje prostřednictvím piktogramů či fotografií v komunikačních knihách. Tyto děti měli ve svých knihách fotografii canisterapeutického týmu. Pedagogové také každý týden před započetím výuky toto foto zařazovali do denního programu, aby děti věděly, co je čeká. Většinou se děti na psy těšily a netrpělivě je očekávaly. Canisterapeutka využívala především techniky na zlepšování jemné i hrubé motoriky. Děti často házely psům balónky, nebo i jiné předměty, měly možnost psa česat, hladit, což mohlo vést ke zlepšení jemné motoriky.

Z mého pozorování jsem také zjistila, že canisterapie nepřináší pozitivní působení jen pro klienty, ale také pro pracovníky. Tento kontakt byl pro ně příjemnou změnou v stereotypních dnech, které jsou pro autistické děti velmi důležité. Canisterapie zde vždy tedy byla obohacením dne nejen pro děti, ale i pro pracovníky.

¹⁷² AURA CANIS Terapie pomocí psů, Kdo jsme? [online]. Datum poslední aktualizace neuvedeno. [2010-04-06]. Dostupný na [www: http://www.auracanis.cz/nas.php](http://www.auracanis.cz/nas.php)

Vliv canisterapie na klienty

Od pracovníků jsem se dozvěděla, že canisterapie je pro děti s tímto handicapem velmi přínosná. Každý klient je však individuální a ne všichni zde kontakt se psem vyhledávají. Tyto děti však již na počátku nebyli při aktivitách souvisejících s canisterapií aktivní a proto se doposud canisterapie neúčastní. Nejsou do ní samozřejmě nuceny. Pracovníci také pozorovali vliv canisterapie u klientů v oblasti **sociální nebo zdravotní**. U některých klientů se zlepšily sociální dovednosti a to tím způsobem, že začali prostřednictvím psa vyhledávat nové sociální kontakty. Měli také nové téma, o kterém se mohli bavit se svými rodiči nebo příbuznými, i když u většiny dětí jen omezeně prostřednictvím komunikačních knih a piktogramů. V oblasti zdravotní nebo léčebné se u vybraných klientů zlepšila koordinace svalstva a končetin prostřednictvím polohování, které se zde také v rámci canisterapie provádí. Polohování se provádí především u ležících klientů.

3.1.2.2 Hipoterapie u dětí s autismem

Psychologické důsledky, které v sobě hipoterapie nese, můžeme využít například u dětí s autismem. Těmito důsledky se v hipoterapii zabývá především pedagogicko-psychologické ježdění. Tuto metodu je možno využívat nejen u autistů, ale také u dětí s poruchami chování. Kůň i autistický klient spolu komunikují především neverbálně. Například pomocí dotyků nebo pohybů.¹⁷³

Autistické dítě může mít na koni pocity volnosti nebo naopak sevřenosti. U některých jedinců může ježdění na koni vyvolávat agresivní či sebepoškozující jednání. Najednou se totiž ocitají někde (na hřbetu koně), odkud nemohou utéct a mohou se tak cítit omezováni.

Význam koně pro rozvoj autistického dítěte

Vzhledem k tomu, že v češtině není této problematice věnována žádná odborná publikace, pokusím se význam koně pro rozvoj dítěte s autismem ve třech hlavních oblastech jeho života specifikovat sama.

Biologická oblast

Vliv hipoterapie na fyzické zdraví dítěte s autismem lze pozorovat v několika oblastech. Pro autistické dítě může být zpočátku velmi těžké se ztotožnit s pohybem koně a může to pro něj představovat zátěž. Při hipoterapii by měl být tedy přítomen fyzioterapeut, který napomáhá správné koordinaci pohybu ježdění a také dbá na správné polohování. Doporučuje se také, že hipoterapii by měl schválit lékař. Polohování na koni pro autistické

¹⁷³ Srov. Kol. autorů, *Pravda o zooterapii*. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 5. 12. 2000 v Hluboké nad Vltavou, České Budějovice, 2001, s. 49

dítě může být velmi přínosné, protože slouží k **uvolňování svalstva**. Hipoterapie může také opět ve spolupráci s fyzioterapeutem zlepšit **vadné držení těla**.

Psychická oblast

Autistické dítě ve většině případů bude **kommunikovat** s koněm pomocí neverbálních projevů. Oblast verbální komunikace se však u něj může zlepšit tím, že s novým tématem tedy koněm mu do jeho komunikační knihy přibudou další piktogramy, které tak mohou rozšiřovat jeho slovní zásobu. Tyto piktogramy se v pozdější fázi hipoterapie nemusí zaměřovat pouze na koně, ale i na jiná zvířata. Je známo, že autisté vyhledávají stereotypy, proto je nutné, aby při prvním kontaktu koně a autisty byl přítomen někdo z příbuzných, učitelů, nebo vychovatelů. Dítě totiž koni nedůvěřuje a neví, co ho čeká, může ho to dostávat do **stresových situací**, které mohou vyvolat stereotypní pohyby nebo sebepoškozující či agresivní chování.

Sociální oblast

Potřeba kontaktu nejen se zvířetem je u některých autistických dětí značná. Nelze to však vztahovat na všechny. Některé autistické děti kontakt naopak nevyhledávají a jsou tak uzavřeni ve svém vlastním světě. Rozhodně bychom tedy neměli dítě do hipoterapie nutit. Při hipoterapii je kontakt dítěte a zvířete velmi intenzivní. Dítě může vnímat dech a pohyby koně a **ztotožnit se tak i se svým tělem**.

Pokud bude mít hipoterapie na dítě s autismem pozitivní účinek, může se kůň pro autistické dítě stát partnerem. Proces **kommunikace** a porozumění může u vztahu autista-kůň trvat i několik hipoterapeutických hodin. Při vykonávání hipoterapie je také třeba dbát pozornosti na projevy autisty. Je tedy lepší, když je hipoterapii přítomen dítěti známý učitel, rodič či vychovatel. Autistické dítě také není schopno se soustředit delší dobu, proto je

vhodné hipoterapeutickou hodinu „neprotahovat“ ale přizpůsobit ji klientovi. Samozřejmě pokud se jedná o skupinovou formu také s ohledem na ostatní.

Autisté se také neradi dotýkají něčeho nového, proto je vhodné dítě ještě před samotným započítím procesu hipoterapie, na ni připravit.

Hipoterapie v o.s. Jitro a o.p.s. Credo u dětí s autismem

Mé první setkání s hipoterapií proběhlo na praxi v rehabilitační třídě pro děti s autismem a s kombinovanými vadami v o.p.s. Credo (viz. Canisterapie v o.s. Jitro a o.p.s. Credo u dětí s autismem).

Občanské sdružení Jitro (viz. výše) v rámci svých aktivit dojíždělo do Horky nad Moravou u Olomouce na místní statek, kde byla pro klienty tohoto sdružení a také pro o.p.s. Credo realizována hipoterapie. Měla jsem možnost v rámci své praxe navštívit několik těchto hipoterapeutických hodin.

Hipoterapie probíhala vždy dvakrát týdně a většinou se jí účastnilo maximálně 5 dětí, z důvodu přepravy. Děti, se zde střídali tak, aby přišla během roku řada na všechny. Při nepříznivém počasí se hipoterapie nekonala.

Pozorování

Pracovníky mi bylo umožněno pozorování hipoterapeutických hodin. Co se týká hipoterapeutického týmu, tak jsem se zde setkala pouze s pedagogickým pracovníkem, který doprovázel klienty s asistentem a s hipologem. Hodinám hipoterapie nebyl přítomen fyzioterapeut. Já sama, jsem zastávala roli asistenta.

Hipoterapeutické hodiny se konaly v prostorách okolí statku a stájí, kde bylo ustájeno více koní. Hipoterapie zde byla prováděna s jedním koněm. Kůň byl starý a nebyl zdravotně v kondici, což podle mého názoru není pro hipoterapii vhodné. Neměla jsem však možnost se jinde s hipoterapií setkat, tudíž to nemohu porovnat s jiným hipoterapeutickým pracovištěm. Většinou se klient vozil v okolí a v přítomnosti pedagogického pracovníka, hipologa a asistenta, který dbal na klientovu bezpečnost a přidržoval ho z druhé strany než pedagogický pracovník, aby ho zabezpečil proti případnému pádu. Hipoterapeutická hodina probíhala po dobu 15 minut pro jednoho klienta.

Vliv na klienty

Děti se většinou na hipoterapeutickou hodinu těšily. Hipoterapie se také stala novým prostředkem pro komunikaci s rodinou autistického dítěte.

Bylo také nutné, aby při hipoterapii pedagogický pracovník sledoval projevy klienta a v případě, že by zaznamenal nějaké agresivní chování ze strany dítěte, měl by okamžitě hipoterapii přerušit popřípadě ji ukončit. Úkolem hipologa bylo naopak dbát na bezpečnost koně i klienta například v nerovném terénu. Hipolog také s klienty často komunikoval a povídal, kam teď půjdou a jak se kůň cítí, to podle mě klienty hodně uklidňovalo a mohli si tak být více jistí.

ZÁVĚR

Práce se věnovala vybraným metodám zooterapie a jejich využití v sociální práci prostřednictvím sociálních služeb. Byla zaměřena spíše teoreticky a poslední kapitole také prakticky. V první kapitole byly popsány obecná specifika zooterapie a její druhy, především je canisterapie a hipoterapie.

V následující kapitole je definováno podle zákona o sociálních službách, co jsou to sociální služby a jaké je jejich dělení. Jsou zde také zmíněna zařízení, ve kterých je, nebo by mohla být zooterapie poskytována. V další části kapitoly jsou stručně popsána specifika cílových skupin možných klientů zooterapie v zařízení sociálních služeb. U každé cílové skupiny je uvedeno jaké zooterapie u ní může být využito, popřípadě jaké se nejčastěji využívá.

Závěrečná praktická kapitola, se zaměřuje na podrobnější popis praktikování canisterapie a hipoterapie u cílové skupiny dětí s autismem. Také je zde uveden příklad z praxe, který je zaměřen na pozorování canisterapie a hipoterapie u těchto klientů.

V souvislosti s praktikováním zooterapie vznikají stále nové organizace, které se touto problematikou zabývají. V našich podmínkách je nejvíce rozšířena canisterapie a hipoterapie. Zooterapií se také začíná zabývat více jednotlivců, které oslovil některý druh zooterapie, a začínají se mu po získání potřebné odbornosti věnovat na profesionální úrovni.

Při psaní této práce jsem došla ke zjištění, že zooterapie se začínají stále více rozšiřovat v zařízeních, poskytujících sociální služby. Oblíbeným zvířetem u klientů využívajících sociální služby je především pes, a u dětí a zdravotně postižených je to také kůň. Nově se také dostává do popředí zájmu kočka, která je oblíbeným zvířetem zejména v zařízeních pro seniory. V souvislosti s prodlužováním délky života budou v budoucnu vznikat nová zařízení typu domovu pro seniory. Může se začít také více rozšiřovat felinoterapie, která ke svému léčebnému působení na člověka využívá kočky.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AAA - Animal Assisted Activities (terapie za pomoci zvířat)

AAT - Animal Assisted Therapy (terapie za pomoci zvířat)

AACR - Animal Assisted Crisis Response krizová intervence za pomoci zvířat)

AAE - Animal Assisted Education (vzdělávání za pomoci zvířat)

LDN – léčebna dlouhodobě nemocných

POUŽITÉ ZDROJE A LITERATURA

1. GALAJDOVÁ, L., *Pes lékařem lidské duše*. GRADA, 1999
2. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K., *Hipoterapie – léčba pomocí koně*. MONTANEX, 2005, s. 16
3. HOWLIN, P., *Autismus u dospívajících a dospělých*. Praha: Portál, 2009
4. JELÍNKOVÁ, M., *Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004
5. KARÁSKOVÁ, V., KRAUSOVÁ, A., *Pes a dítě s mentálním postižením*. Olomouc, 2004
6. MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003
7. MATOUŠEK, O., a kol., *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001
8. MIČULKOVÁ, O., FEJKUSOVÁ, H., *Canisterapie v praxi*. (nakladatelství ani rok neuveden), s. 8
9. PEETERS, T., *Autismus – od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci*. Praha: Scientia, 1998,
10. Kol. autorů, *Pravda o zooterapii*. sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2003, s. 9
11. Kol. autorů, *Pravda o zooterapii*. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 5. 12. 2000 v Hluboké nad Vltavou, České Budějovice, 2001
12. Sborník příspěvků – Mezinárodní seminář o zoterapiích k tvorbě metodiky ze dne 25. – 27. 6. 2004 v Brně, Brno, 2004, s. 51
13. ŠMOLDOVÁ, V., 2010, *Možnosti využití psa v sociální práci*. [absolventská práce odevzdaná na CARITAS, VOŠs Olomouc v dubnu 2010]
14. Úmluva o právech dítěte
15. Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením
16. Kol. autorů, editor VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, České Budějovice, 2007, s. 30
17. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
18. Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě

19. <http://www.auracanis.cz/nas.php>, staženo dne 6. 4. 2010, bez udání data poslední aktualizace
20. <http://www.credoops.estranky.cz/>, staženo dne 6. 4. 2010, bez udání data poslední aktualizace
21. <http://canisterapie-zlin.cz/canisterapie.php>, staženo dne 27. 4. 2010, bez udání data poslední aktualizace
22. <http://www.arteterapie.cz/>, staženo dne 23. 4. 2010, bez udání data poslední aktualizace
23. <http://www.iczahrada.cz/terapie/zooterapie.htm>, staženo dne 27. 4. 2010, bez udání data poslední aktualizace
24. http://cantesbrno.melite.cz/?page_id=104, staženo dne 27. 4. 2010, bez udání data poslední aktualizace

PŘÍLOHA

Základní minima pro uchazeče o post canisasistenta/canisterapeuta¹⁷⁴

Č.	POŽADAVEK	DŮVOD	KONTROLA POŽADAVKU
1.	starší osmnácti let	Osoba musí být trestně zodpovědná.	kontrola občanského průkazu
2.	Bezúhonnost	Osoba musí být bezúhonná neboť bude v kontaktu s klienty sociálních, školských a zdravotních zařízení mimo jiné v roli autority.	výpis z rejstříku trestů nebo podepsané čestné prohlášení žadatele
3.	ukončené vzdělání vyšší než základní (SOU, SŠ)	Osoba musí mít ukončené vzdělání vyšší než základní, aby splnila podmínky pro možnost vstupu na pracoviště sociálních, školských a zdravotních zařízení.	předložená kopie vysvědčení nebo předložený životopis zakončený větou "Čestně prohlašuji, že mnou výše uvedené údaje jsou úplné a zcela pravdivé."
4.	praxe v kynologii (např. majitel psa staršího tří let ve vlastní péči od štěněte, chovatel, působení v ZKO, výstavy, praxe v útulku nebo výcvikovém středisku, apod.)	Osoba musí mít alespoň minimální praxi v oboru kynologie a to alespoň formou přímého držení psa a praxí v jeho výchově a péči o něj po dobu minimálně tří let, což zaručuje zkušenost s vývojem psa od štěněte přes dorost a pubertu po dospělého jedince.	Pohovor a předložený životopis (příp. očkovací průkaz psa, výstavní posudky, platební doklady za členství v ZKO, potvrzení o brigádě v útulku, potvrzení o dobrovolnictví v útulku, fotografie štěněte a rostoucího psa ve vlastnictví, certifikát o registraci chovatelské stanice, apod.)
5.	pozitivní vztah k lidem, povědomí o základech první pomoci	-	pohovor a předložený životopis zakončený větou "Čestně prohlašuji, že mnou výše uvedené údaje jsou úplné a zcela pravdivé."
6.	znalost etického kodexu canisterapeutického týmu a jeho plná akceptace - souhlas s ním	-	pohovor a podepsané prohlášení o akceptaci Etického kodexu canisterapeutického týmu

¹⁷⁴ Převzato z nepublikovaných materiálů jednosemestrálního kurzu Canisterapie v rámci celoživotního vzdělávání na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity Brno.